विजय विकास स्रोत केन्द्रको प्रकाशन

विजयध्वनि

(VIJAYA DHWONI-Journal Published by VDRC-Nepal)

वर्ष २१ | अङ्क १ | पूर्णाङ्क ३५ | असोज २०७७

संरक्षक
लक्ष्मी गौतम
अध्यक्ष
विजय विकास स्रोत केन्द्र

प्रधान सम्पादक
गोविन्दराज विनोदी

सम्पादक
केशवप्रसाद सापकोटा
बद्रीनाथ लम्साल

प्रकाशक
विजय विकास स्रोत केन्द्र
गैंडाकोट ८, नवलपरासी
फोन नं. ०७८-५०११७२, ५०१४०२, ५०११००
फ्याक्स: ०७८-५०१४०१
E-mai:l vdrc@vdrc.org.np
Website: www.vdrc.org.np

यस भित्र ......

संस्थागत गतिविधि
नयाँ परियोजना सम्झौता
स्थापना दिवस गतिविधि
कार्यक्रम प्रगति
भर्चुअल सम्बाद विस्तृत प्रतिवेदन .

सम्पादकीय...

महामारीका अवस्थामा सामाजिक विकास संस्थाहरूको दायित्व

यतिबेला हामी वैश्विक महामारी कोरोना (कोभिड-१९) बाट आक्रान्त छौं । यो रोगको भयावहता अकल्पनीय छ । यो अनौठो खालको अस्पृश्य रोग हो । मान्छेसँग मान्छे छोइन नहुने यो रोगबाट मृत्यु भएमा आफन्तहरूले नै दाहसंस्कार गर्न नपाइने वा नहुने स्थिति अझ भयावह छ । मुलुकमा यतिखेर दिनानुदिन कोभिडको सङ्क्रमणमा परेका मानिसहरूको सङ्ख्या बढ्दो छ । प्रत्येक दिन यो सङ्ख्या दोब्बर तेब्बर हुँदै बढ्दो अवस्थामा छ । राज्यको सरकारको काम यति सङ्क्रमित बढे, यति मरे भन्नुमै सीमित भएको देखिन्छ । अझ सरकारले कोभिडका पीडितहरूलाई स्वाव परीक्षण वा औषधि उपचार गर्न सक्दैन, आफैले गर्नुपर्छ भनेर जिम्मेवारीबाट पन्छिने काम गरिरहेछ हाम्रो देशको सरकार ।

यो सङ्कटको घडीमा सरकारले जनतालाई आश्वस्त, विश्वस्त पार्दै रोगसँग लड्ने आत्मबल प्रदान गर्दै विभिन्न बहसहरू सञ्चालन गर्ने, जनप्रभावकारी कार्यक्रम ल्याउने, सरकारी गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूसँगको परामर्शद्वारा जनतालाई सचेत तुल्याउने काम गर्नुपर्दथ्यो । खासगरी 'म सुरक्षित हुनुपर्छ' भन्ने भाव प्रत्येक नेपालीमा जागृत गराउन, मास्कको अनिवार्यता, साबुन पानीले हात धुने कुरालाई प्रभावकारी ढङ्गबाट सञ्चालन गराउँदै अनुगमन गर्ने र सावधानीका सबै उपायहरूको अवलम्बनमा स्वअनुशासनको भावना मनोवैज्ञानिक रूपमा जागृत गराउने पहल गर्नुपर्दथ्यो । जिम्मेवारीबाट पन्छिने काम र केवल आदेश थोपर्ने काम यतिबेला झन् भयावह बन्न पुगेको छ । दिनानुदिन यो महामारीको सङ्क्रमण बढ्दै जानुको रहस्य पत्ता लगाई कम गर्ने र निर्मूल गर्ने उपायतिर राज्य सरकारको दायित्व केन्द्रित हुन नसकिरहेको अवस्थामा सामाजिक विकास संस्थाहरूले विशेष रूपमा काम गर्नुपर्ने स्थिति छ ।

विजय विकास स्रोत केन्द्रले महामारीको प्रकोपको विषम परिस्थितिमा आफ्नो वार्षिकोत्सावको अवसरमा 'कोरोना महामारीमा नागरिक संस्थाको भूमिका' विषयक एक बृहत् भर्चुअल कार्यक्रम सम्पन्न गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा सामाजिक विकासका अभियान्ता, राजनीतिक विश्लेषक हरि शर्माले दिनुभएको सारगर्भित विचार मननीय र व्यवहारोपयोगी थियो । यस्तै खालका विशिष्ट कार्यक्रमहरू भर्चुअल नै होस् गर्ने र ती सन्देश जन-जनमा पुऱ्याउने, सामाजिक सचेतनाका कामहरू गर्ने, आत्मानुशासन, आत्मसंयम, आत्मबोध, आत्ममूल्याङ्कनद्वारा आफू, आफ्नो परिवार, आफ्नो छिमेकी तथा आफ्नो समाज सुरक्षित राख्न अपाउनु पर्ने सावधानी बारे सामाजिक विकास संस्थाहरूले महत्वपूर्ण काम गर्न सक्दछन् । यतिबेला जनतामा सरकारप्रति विश्वास र भरोसा नभइरहेको अवस्थामा जनविकासमा संलग्न सामाजिक संस्थाहरू नै जनताका लागि आशा र विश्वासको केन्द्र बन्न सक्छन् । किनभने सामाजिक विकास संस्थाहरू सेवामुखी छन् र वैयक्तिक लाभका पिपासाहरूबाट मुक्त छन् । निस्काम कर्म र लाभ निरपेक्ष सेवाद्वारा जनतालाई आत्मिक राहत प्रदान गर्न सामाजिक विकास संस्थाहरू नै भरपर्दा र प्रभावकारी बन्न सक्छन् ।

संस्थागत गतिविधि

परियोजना सम्झौता

न्यायका लागि साहस परियोजना सम्झौता

विजय विकास स्रोत केन्द्र र स्टोरी किचनका बीचमा नवलपरासी तथा गोरखा जिल्लामा द्वन्द्वपिडित महिलाहरूको अवस्था अध्ययनका लागि साहस नामक परियोजना सञ्चालनका लागि सम्झौता सम्पन्न भएको छ । १ वर्षको समयावधि भएको उक्त परियोजनाले जिल्लाभित्र राज्य तथा विद्रोही पक्षबाट पीडित भएका महिलाहरूको अवस्थाका बारेमा अध्ययन गर्नेछ ।

सुमार्ग परियोजनाका लागि सम्झौता

विजय विकास स्रोत केन्द्र र कृपाका बीचमा नवलपरासी जिल्लाको पाल्ही नन्दन गाउँपालिकामा सुमार्ग नामक अनुसन्धानात्मकमूलक परियोजना सञ्चालनका लागि सम्झौता सम्पन्न भएको छ । ६ महिनाको समयावधि भएको उक्त परियोजनाले गाउँपालिका भित्रका ९० नवविवाहित घरधुरीमा पोषणको अवस्था सुधारका सम्बन्धमा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ । जसका कारण नवविवाहित घरका सदस्य बीचमा एक-आपसमा सुमधुर सम्बन्ध निर्माणमा थप सहयोग पुग्नेछ ।

खाद्य वासलात निर्माणका लागि सम्झौता

विजय विकास स्रोत केन्द्र र ओपन सोसाइटी पोलिसी सेन्टरका बीचमा नवलपरासी जिल्लाका ४ पालिकाहरू - गैंडाकोट नगरपालिका, देवचुली नगरपालिका, विनयी त्रिवेणी गाउँपालिका र बुलिङटार गाउँपालिका र चितवन जिल्लाको भरतपुर महानगर पालिका वडा नं. १४ को खाद्य वासलात निर्माणका लागि सम्झौता सम्पन्न भएको छ । उक्त सम्झौता १ अगष्ट २०२० मा शुरु भई ३१ जुलाई २०२१ मा समाप्त हुने छ । यस समयमा विजय विकास स्रोत केन्द्रले विभिन्न छलफल र क्रियाकलापका माध्यमबाट खाद्य वासलात निर्माण गर्ने छ जसले उक्त पालिकाहरूमा पोषणयुक्त खाद्य वस्तु उत्पादन तथा व्यवस्थान सम्बन्धी नीति निर्माणमा सहयोग पुग्नेछ ।

***

स्थापना दिवस कृयाकलाप

स्थापना दिवसमा वृक्षारोपण कार्यक्रम

विजय विकास स्रोत केन्द्रले असार २६ गते आफ्नो ४२ औं स्थापना दिवस मनाएको छ । दिवसका अवसरमा गैंडाकोट २ नारायणी नदी किनार स्थित विजय युवा वृक्षारोपण क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरेको छ । विजय विकास स्रोत केन्द्रका अध्यक्ष लक्ष्मी गौतमले दिवसका अवसरमा वृक्षारोपण गरी वार्षिकोत्सव कार्यक्रमको सुरुवात गर्नु भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा गैंडाकोट २ का स्थानीय, विजय विकास स्रोत केन्द्रका पूर्व अध्यक्षहरू, पदाधिकारी, विजय परिवारका सदस्य संस्थाका अध्यक्ष एवं

प्रतिनिधिहरू र सदस्य कर्मचारीहरू गरी करिव ३५ जनाको उपस्थिति रहेको थियो . वि.सं. २०४६ सालदेखि हरेक वर्ष गैंडाकोट २ नारायणी किनारमा संस्थाले स्थापना दिवसका उपलक्ष्यमा वृक्षारोपण गर्दै आएको छ ।

कोरोनाको संक्रमणमा नागरिक संस्थाको भूमिका बारेमा सम्बाद

विजय विकास स्रोत केन्द्रले आफ्नो ४२ औं स्थापना दिवसको अवसरमा ०७७ असार

२७ गते 'कोरोनाको संकटमा नागरिक संस्थाको भूमिका' विषयक जुम प्रविधिमा रहेर एक संवाद कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ । उक्त कार्यक्रम को प्रमुख वक्ताका रूपमा विश्लेषक हरि शर्मा रहनुभएको थियो । कार्यक्रममा प्रमुख वक्ता शर्माले लोकतन्त्र मजबुत भएमा मात्र समाज स्वस्थ

बन्ने बताउनुभयो । दुःखी समाजमा शासन गर्न सजिलो हुने भएकाले सरकार सोतर्फ उन्मुख रहेकाले सरकारी व्यवहार सच्याउन जरुरी रहेको उहाँको तर्क थियो । कोरोनाको प्रभाव पछि सरकारले लकडाउन लागु गरेपनि जनतालाई सहज हुने किसिमले काम गर्न नसकेको कुरा उहाँले व्यक्त गर्नुभयो ।

विभिन्न सहभागीहरू व्यक्तिहरूको जिज्ञाशामा प्रमुख वक्ता शर्माले सरकार जवाफदेही भएन भने लोकतन्त्र मजबुत हुन नसक्ने हुनाले सरकारलाई प्रश्न गर्न छोड्यो भने लोकतन्त्र कमजोर हुने बताउनुभयो । सरकारले कडा नियम बनाउनु भन्दा पनि अनुशासित बनाउनु महत्वपूर्ण कुरा भएकाले सो तर्फ उन्मुख हुनुपर्ने उहाँको तर्क रहेको थियो । जसका लागि नागरिक समाजले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने कुरामा उहाँले जोड दिनु भयो । उक्त कार्यक्रममा संस्थाका श्रद्धेय सदस्य विकासविद् बासुदेव नेउपानेले गैंडाकोट एउटा सिकाइको थलो रहेको र यस संकटको घडीमा राष्ट्रका लागि महत्त्वपूर्ण योगदान गर्न सक्ने भएकाले अबको बाटो त्यतातर्फ हुनुपर्ने बताउनुभयो ।

कार्यक्रममा केन्द्रका उत्प्रेरक तिलक प्रसाद सापकोटा, उत्प्रेरक गोविन्दराज विनोदी, संस्थापक अध्यक्ष ऋषिराम सापकोटा, पूर्व अध्यक्षहरू खेमराज सापकोटा, नारायण सापकोटा, बसन्त राज लम्साल, श्रद्धेय सदस्य बासुदेव न्यौपाने लगायत देश विदेश बाट करिब एक सय सदस्य तथा शुभ चिन्तकहरूको सहभागिता रहेको थियो । केन्द्रका उपाध्यक्ष कृष्ण प्रसाद सापकोटाको स्वागत, सचिव भूमिराज चापगाईको प्राविधिक संयोजन र केन्द्रका अध्यक्ष लक्ष्मी गौतमले समापन गर्नु भएको उक्त कार्यक्रमको सहजीकरण संस्थाका पूर्व अध्यक्ष तथा कार्यकारी निर्देशक केशव प्रसाद सापकोटाले गर्नु भएको थियो । यस सम्बाद कार्यक्रमको विस्तृत विवरण विजय ध्वनिको यसै अंकमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

***

कार्यक्रम प्रगति

स्थानीय तहको कार्यमूलक लेखापरीक्षण

विजय विकास स्रोत केन्द्र र महालेखा परीक्षकको कार्यालयको सम्झौता अनुसार धादिंग, रूपन्देही र पाल्पा जिल्लाका तीन वटा स्थानीय तहमा नागरिक समाजको प्रतिनिधिका रूपमा कार्यमूलक लेखापरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यस क्रममा धादिंग जिल्लाको त्रिपुरासुन्दरी गाऊँपालिका, रूपन्देही जिल्लाको बुटवल उप-महानगरपालिका र पाल्पाको तानसेन नगरपालिकामा कार्यमूलक लेखापरीक्षण गरिएको थियो । यस खालको लेखापरीक्षणले स्थानीय तहको संचालन, व्यवस्थापन र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता हेर्ने गर्दछ । कार्यमूलक लेखापरीक्षण अन्तर्गत सर्वपक्षीय जानकारी, त्यस सम्बन्धी दस्तावेजको जाँच गर्ने र सेवाग्राहीसँग सेवाका बारेमा प्रतिक्रिया लिने प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिन्छ ।

वक्तृत्वकला प्रतियोगिता आयोजना

विजय लघुवित्त वित्तीय संस्था र विजय विकास स्रोत केन्द्रको संयुक्त आयोजनामा ०७६ मंसिर ३० गते **व्यक्तित्व विकासका लागि सकारात्मक सोचको भूमिका** बिषयक बक्तृत्वकला प्रतियोगिता सम्पन्न भएको छ । गैंडाकोट नगरभित्रका भित्रका माध्यमिक विद्यालयस्तरीय बक्तृत्वकला प्रतियोगितामा श्री नेपाल राष्ट्रिय शमशेर आदर्श माध्यमिक

विद्यालयकी छात्रा ऋजुसा भट्टराई प्रथम भएकी थिइन् भने विजय सामुदायिक शिक्षा सदनकी छात्रा प्रदीप्ति कंडेल द्वितीय र कालिका नमूना माध्यमिक विद्यालयकी छात्रा लक्ष्मी शर्मा तृतीय हुन सफल भएकी थिइन् । प्रतियोगितामा प्रथम हुनेलाई रु ७ हजार नगद र प्रमाणपत्र, द्वितीय हुनेलाई रु ५ हजार नगद र प्रमाणपत्र र तृतीय हुनेलाई रु ३ हजार नगद र प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको थियो । दुई चरणमा सञ्चालित उक्त कार्यक्रमको अन्तिम चरणको प्रतिस्पर्धामा १२ विद्यालयका १७ जना विद्यार्थीहरूले सहभागिता जनाएका थिए ।

स्वच्छ तथा स्वस्थ खाद्य तालिम

विजय विकास स्रोत केन्द्रले विजय फाउण्डेशनसँगको समन्वयमा गैंडाकोट नगरपालिकाभित्रका होटल तथा रेष्टुराँ व्यवसायीहरूका लागि १ दिने स्वच्छ र स्वस्थ खाद्य तालिम सम्पन्न गरेको छ । विजय विकास स्रोत केन्द्रको तालिम हलमा सम्पन्न उक्त तालिममा फाउण्डेशनका अध्यक्ष त्रिलोचन सापकोटा र विजय विकास स्रोत केन्द्रका पूर्व अध्यक्ष खेमराज सापकोटाले सहजीकरण गर्नुभएको थियो । उक्त

कार्यक्रममा गैंडाकोट नगरपालिका भित्रका ३० वटा होटल तथा रेष्टुराँ व्यवसायीहरूको सहभागिता रहेको थियो । तालिममा खाद्य पदार्थ बनाउँदा स्वच्छता र स्वस्थताका लागि वाह्यदेशहरूमा अपनाइका प्रयासहरू, नेपालका सन्दर्भमा अपनाउनु पर्ने कुराहरू का साथै श्रमिक व्यवस्थाका सम्बन्धमा श्रम ऐनमा उल्लेख भएका विषयवस्तुका बारेमा समेत सहजीकरण गरिएको थियो ।।

सुआहारा II

विजय विकास स्रोत केन्द्र र युएसएड/हेलेन केलर इण्टरनेशनलको साझेदारीमा सञ्चालित कार्यक्रम सुआहारा सन् २०१६ देखि निरन्तर सञ्चालनमा रहेको छ । शुरुको वर्ष सुआहारा II का रूपमा सञ्चालित यो कार्यक्रम २०१७

जुलाईदेखि सुआहारा II का रुपमा सञ्चालन भइरहेको छ । हाल जुलाई २०२० सम्मका लागि सम्झौता भई सञ्चालित यस परियोजनाले देशका विभिन्न ४२ जिल्लामा आफ्ना कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिरहेको छ । यस वर्षका लागि निर्धारण गरिएका अधिकांश क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गरिएको छ । कोभिड १९ को प्रभावका कारण पालिकाहरूका कृषि तथा पशु विकास संयोजकहरूका लागि निर्धारण गरिएको छलफल कार्यक्रम स्थगित भएको छ । यस वर्ष सम्पन्न भएका मुख्य क्रियाकलापहरूमा ग्रामीण नमुना कृषक सञ्जाल बैठक, स्थानीय स्रोत व्यक्ति विकास तालिम र बचत तथा ऋण समूह व्यवस्थापन तालिम रहेका छन् । कोभिड १९ का कारण देश बन्दाबन्दीमा रहेको अवस्थामा ग्रामीण नमुना कृषक, स्थानीय श्रोत व्यक्ति, समूह र पालिका प्रतिनिधिहरूसँग फोन सम्पर्क मार्फत कार्यक्रम सम्बन्धी छलफल एवं समन्वय गरिएको थियो ।

न्यायका लागि साहस २.०

विजय विकास स्रोत केन्द्र र युरोपियन युनियन/ द स्टोरी किचन को साझेदारीमा सञ्चालित कार्यक्रम हो न्यायका लागि साहस २.० । यो कार्यक्रम विजय विकास स्रोत केन्द्रले नवलपुर र गोरखा जिल्लामा फेब्रुअरी २०२० देखि सञ्चालन गरिरहेको छ । यो कार्यक्रम सशस्त्र द्वन्द्वका समयमा

राज्य र विद्रोही पक्षबाट भएका महिला हिंसा सम्बन्धी विषयलाई उजागर गरी द्वन्द्वबाट पिडित महिलाहरूलाई राज्यको मूलप्रवाहिकरणमा ल्याउन सहयोग पुर्‍याउने उद्देश्यका साथ अगाडि बढिहेको छ । यस समायावधिमा विजय विकास स्रोत केन्द्रले सोसँग सम्बन्धित विषयमा विभिन्न समयमा प्रकाशित प्रतिवेदन तथा सामग्रीहरूको अध्ययन गरी यी दुई जिल्लामा द्वन्द्वबाट प्रत्यक्ष रूपमा पिडित महिलाहको तथ्यांक संकलन कार्य गरिएको छ । यही समायमा यी दुवै जिल्लामा जिल्लामा भित्रका द्वन्द्व पिडित, सरोकारवाला र अन्य अधिकारकर्मीहरूको सहभागितमा कार्यक्रम सम्बन्धी सरोकारवाला अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा हिंसामा परेका महिला, बालिका र अपांगता भएका व्यक्तिहरूलाई हालैमात्र वैश्विक महामारीका रूपमा देखापरेको कोभिड १९ ले पारेका प्रभाव सम्बन्धमा करिव ३ दर्जन सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गण्डकी प्रदेशस्तरीय एक भर्चुअल छलफल कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ

बालमैत्री स्थानीय शासन सचेतीकरण कार्यक्रम (CFLG)

विजय विकास स्रोत केन्द्र गैडाकोट नवलपरासी र गैंडाकोट नगरपालिका बीच गैंडाकोट नगरपालिका वडा नं ८ लाई बालमैत्री वडा घोषणाका लागि वडास्तरमा समुदाय सचेतीकरण गरी आधारभूत वातावरण निर्माण गर्नका लागि सहजीकरण गर्न भएको सम्झौता अनुसार हालसम्म विभिन्न क्रियाकलापहरू सम्पन्न गरिएका छन् । यस समयावधिमा मुख्य गरी यस वडा भित्रका सम्पूर्ण टोल विकास संस्थाहरूमा क्षेत्रगत रूपमा टोलस्तरीय अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न

भएको छ । वडा भित्रका टोलहरूमा बाल क्लबको गठन पुनर्गठन गरी तिनीहरूलाई सक्रिय बनाउने काम भइरहेकोछ । यसैगरी वडा प्रोफाइल निर्माणको कार्य सकिएको छ भने बालबालिका स्थितिपत्र निर्माणको क्रममा रहेको छ । यसैबिच बस्तीस्तरीय भिजिट क्रियाकलाप गर्ने क्रममा कोभिड १९ को बढ्दो प्रभाव देखिएकाले सहज अवस्था नभएसम्मका लागि यस सम्बन्धी सबै क्रियाकलापहरू स्थगन गरिएको छ ।

कोभिड प्रभावितलाई राहत वितरण

विजय विकास स्रोत केन्द्र आफ्नो स्थापना कालदेखि नै विभिन्न खालका सामाजिक उत्तरदायित्व बहन गर्ने क्रियाकलापहरूमा संलग्न हुँदै आइरहेको छ । यहि सन्दर्भमा यसै वर्ष मात्र वैश्विक महामारीको रूपमा देखा परेको कोभिड १९ को प्रभावका कारण समस्यामा परेका न्युनआयस्तर भएका व्यक्ति तथा परिवारलाई सहयोग गर्ने कार्यमा आफूलाई संलग्न गराएको छ । यसका लागि विजय विकास स्रोत केन्द्र, यस संस्थाका सदस्य कर्मचारी र देश विदेशमा रहनुभएका संस्थाका शुभचिन्तकहरूबाट आर्थिक सहयोग संकलन गरी १ लाख ८५ हजार मूल्य बराबरको खाद्य सामग्री सहयोग गरेको छ । उपलब्ध गराइएको राहत सामग्री स्थानीय पालिकाबाट एकद्वार प्रणाली मार्फत वितरण गर्ने व्यवस्था भए अनुसार गैंडाकोट नगरपालिका प्रमुखको उपस्थितिमा वडा नं. ३, ६, १० र १८ लाई हस्तान्तरण गरिएको छ ।

खाद्य वासलात कार्यक्रम सञ्चालन शुरुवात

विजय विकास स्रोत केन्द्र र खुला समाज नीति केन्द्र, अमेरिकाको सहकार्यमा ५ वटा पालिकाको खाद्य वासलात निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ यहि अक्टोबर १, २०२० देखि खाद्य वासलात (Food Balance Sheet) कार्यक्रम सञ्चालनमा आएको छ । यस कार्यक्रमले नवलपुर जिल्लाका विनयी त्रिवणी गाउँपालिका, बुलिंगटार गाउँपालिका, देवचुली नगरपालिका, गैंडाकोट नगरपालिका र भरतपुर माहानगरपालिका वडा नं. १४ को खाद्य वासलात निर्माण गर्नेछ । यस कार्यका लागि पालिकाहरूले पालिका क्षेत्रभित्रको खाद्य वस्तु उत्पादन, आयत र उपभोग सम्बन्धी वास्तविक तथ्यांक संकलन र उपलब्धतामा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ । यहि सन्दर्भमा कार्यक्रम सञ्चालन हुने पालिकाहरूमाध्ये गैंडाकोट नगरपालिका, बुलिंगटार गाउँपालिका र भरतपुर माहानगरपालिका वडा नं. १४ मा पालिकाभित्रका

सरोकारवालाहरूका लागि परियोजना परिचयात्मक कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ । कोभिड १९ को विद्यमान आवस्था र तत्पश्चात्को अवस्थामा सबै पालिकाहरूले कृषि उन्मुख नीति र कार्यक्रम मार्फत खाद्यान्न आपूर्तिमा आत्मनिर्भर हुन कोशिस गरिरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यस कार्यक्रमले थप मद्दत पुग्ने हुनाले कार्यक्रमलाई स्वागत गर्दै आवश्यक सहयोग गर्ने र परियोजनाले अध्ययनपश्चात् दिएका सुझावहरूलाई ग्रहण गर्ने धारणा व्यक्त गरेका छन् । निकट भविष्य मै बाँकी दुई पालिकाहरूमा परिचयात्मक कार्यक्रम सम्पन्न गरी तथ्यांक संकलनको कार्य अगाडि बढ्ने छ ।

खाद्यान्न सामग्री सहयोग

विजय परिवारको संयुक्त पहलमा **अन्तर्राष्टिय जोखिम न्यूनिकरण दिवश**को सन्दर्भमा **फरक क्षमता भएका व्यक्ति**का ३० घर परिवारलाई खाद्यान्न सामग्री वितरण गरिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय जोखिम न्यूनीकरण सप्ताह मनाइरहेको अबसर पारेर गैंडाकोट नपा वडा नं ३ अन्तर्गतका घोक्रेफाँट, गडम्दी, ढोडेनी, केलादी र हर्दिमा बसोबास गरेका फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरूको घरघरमै पुगी एक एक सेट (चामल २५ केजी, दाल २ केजी, तेल १ पाकेट, नून २ पोका साबुन १ वटा) सामग्री हस्तान्तरण गरिएको थियो । सामग्री हस्तान्तरण जिल्ला प्रशासन कार्यालयका नवलपरासी (बसुपू) का सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी मोहन बहादुर थापाको समुपस्थितिमा गरिएको थियो । कार्यक्रममा विजय परिवारका सदस्य

संस्थाका अध्यक्ष तथा प्रतिनिधिहरूको समेत सहभागिता रहेको थियो ।

***

सन्दर्भ : स्थापना दिवस

“कोरोना महामारीमा नागरिक संस्थाको भूमिका” संवाद कार्यक्रम

विश्वभरि नै महामारीको रूपमा देखा परेको कोभिड १९ का कारण सृजित समस्या समाधान अहिले महत्वपूर्ण चुनौतीका रूपमा देखा परेको छ । नेपालका सन्दर्भमा यस चुनौतीलाई सहज रूपमा सम्बोधन गर्नका लागि सरकारसँगै नागरिक समाज, सामाजिक संघसंस्थाले समेत महत्वपूर्ण निर्वाह गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता देखिएको छ । यसै सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी विजय विकास स्रोत केन्द्रले आफ्नो ४२ औं वार्षिककोत्सवको अवसर पारेर यही असार २७ गते जुम भर्चुअल छलफलका माध्यमबाट “कोरोना महामारीमा नागरिक संस्थाको भूमिका” विषयक संवाद कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । उक्त सम्बाद कार्यक्रम देश विदेशमा रहेका करिब १०० जना सदस्य, शुभचिन्तकहरूको सहभागितामा सम्पन्न भएको छ । संवाद कार्यक्रमको प्रमुख वक्ता सामाजिक तथा राजनीतिक विश्लेषक हरि शर्मा रहनुभएको थियो । यस कार्यक्रममा विजय विकास स्रोत केन्द्रका पूर्व अध्यक्ष खेमराज सापकोटा, वसन्तराज लम्साल, सदस्यहरू गोपीनाथ खरेल, त्रिलोचन सापकोटा, आरती सिग्देल, धर्म सापकोटा, शुभ चिन्तकहरू मधुसुदन पाण्डे, योगराज ढुङ्गाना, गोविन्द रिमाल, रामहरि शर्मा लगायतले जिज्ञाशा राख्नुभएको थियो भने श्रद्धेय सदस्य वासुदेव न्यौपनेले कार्यक्रमको संश्लेषण गर्नुभएको थियो । संवाद कार्यक्रममा संस्थाका संस्थापक अध्यक्ष ऋषिराम सापकोटा, पूर्व अध्यक्ष नारायण सापकोटा, उत्प्रेरक तिलक प्रसाद सापकोटा, उत्प्रेरक गोविन्दराज विनोदी, संस्थाका पदाधिकारीहरू, नागरिक संस्थाका अगुवाहरू लगायत विजय परिवारका सदस्य तथा शुभचिन्तकहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

कार्यक्रममा संस्थाका उपाध्यक्ष कृष्णप्रसाद सापकोटाले स्वागत मन्तव्य सहित कार्यक्रमको उद्देश्यमाथि प्रकाश पार्नुभएको थियो भने कार्यक्रमको प्राविधिक व्यवस्थापन संस्थाका सचिव भूमिराज चापागाइँ र समापन संस्थाका अध्यक्ष लक्ष्मी गौतमले गर्नुभएको थियो । यस कार्यक्रमको सहजीकरण संस्थाका पूर्व अध्यक्ष तथा कार्यकारी निर्देशक केशव प्रसाद सापकोटाले गर्नुभएको थियो । संवाद कार्यक्रमलाई अवस्था विश्लेषण, प्रश्नोत्तर र संक्षेपीकरण गरी तीन चरणमा विभाजन गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रमको विस्तृत विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छः

हरि शर्मा/प्रमुख वक्ता, सामाजिक तथा राजनीतिक विश्लेषकः

विजय विकास स्रोत केन्द्रको ४२ औं स्थापना दिवसको अवसरमा यसमा आबद्ध सबैलाई हार्दिक बधाई छ । ४२ वर्ष सानो समय होइन । आफ्नो क्षेत्रको, ठाउँको बृहत्तर विकासका निम्ति कटीबद्ध भएर यहाँहरू लाग्नु भएको छ । त्यसका लागि हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु । यो लोकतन्त्र, स्थानीय विकास, स्थानीय सुशासन र स्वायत्तताको निम्ति यहाँहरूले महत्वपूर्ण योगदान दिनुभएको छ । अहिले विषम परिस्थितिबाट समाज, देश गुज्रिरहेको छ । पहिलो कुरा यो टेक्नोलोजीलाई प्रयोग गरेर कसरी विचार विमर्श गर्न सकिन्छ ? अथवा यसको महत्व के छ त भन्ने कुरा महत्वपूर्ण लाग्यो अर्को कुरा, तिलक प्रसाद सापकोटा बुवासँगको मेरो धेरै पुरानो सम्बन्धका कारण आज म तपाईहरू विजय विकास स्रोत केन्द्रसँग र गैंडाकोटसँग जोडिन पुगेको छु । विद्यार्थी कालदेखि नै नेपाली प्रजातान्त्रिक आन्दोलनमा सामेल थिएँ म । पछि सौभाग्यले ०४६ सालको जनआन्दोलनपछि गिरिजाप्रसाद कोइरालाको निजी सचिव, प्रमुख सचिव भएर पटक-पटक काम गर्ने मौका मिल्यो । त्यसपछि देशका कुना-काप्चा उहाँ सँगसँगै गएर लोकतन्त्र र प्रजातन्त्रका लागि संघर्ष गरें । उहाँको परिवार, साथीहरू र समाजसँग भेट्ने कुरा गर्ने, सुन्ने मौका पाएँ । लोकतन्त्र, स्थानीय स्वायत्त शासन र लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थासँग मेरो आफ्नो बाल्यकालदेखिको सम्बन्धका कारण, पछि पेशागत जीवनमा पनि त्यसमा काम गरेको हुनाले र जो साथीहरू लोकतान्त्रिक आस्था राख्नुहुन्छ, सामुदायिक, सामाजिक सद्भावमा विश्वास गर्नुहुन्छ सँग यसरी कुरा गर्न पाउदा धेरै खुसी लागेको छ ।

> हिजो महामारीको बेलामा के गर्न हुन्छ र के गर्न हुँदैन ? भन्ने कुरामा सानो समुदायमा संगठित भएर एकै ठाउँ बस्दा हुने चर्चा र अहिले विश्वव्यापीकरणको कारणले अथवा विश्व जोडिएका कारणले महामारी छिटो छिटो फैलिरहेको कारणले पनि हाम्रो ज्ञानको वितरण प्रणाली त्यतिकै चाँडो फैलिएको हामीले देख्यौं ।

हुन त महामारी विश्वमा, संसार र समाजमा यसअघि पनि नआएको होइन । यसर्थ म यसलाई वौद्धिक रूपमा हेर्दिन । महामारी हाम्रो मानव सभ्यतामा कुनै नयाँ कुरा होइन । भौगोलिक प्लेग, युरोपको प्लेग भन्छ, लगायत अरु किसिमका रोगव्याधिहरू संसारमा नआएका पनि होइनन् । सार्स, ब्लड फ्लु जस्ता रोगहरू महामारीका रूपमा फैलिएका थिए । त्योभन्दा पनि ठूलो महामारीको रूपमा अकाल भोकमरीहरू विश्वव्यापी रूपमा आएको थियो । जसबाट नेपाल पनि अछुतो रहेन । अहिले ७०/८० वर्षपछि सलह आएर खेतीपाती विनास गरेको छ । यो पनि हामी महामारीको रूपमा लिन

सक्छौ । जुन विपत्ति आइपर्छ विभिन्न कारणबाट, मनुष्य सृजित वा मनुष्य भन्दा बाहिरको । यो सबै नै महामारी हो । न्यूक्लियर युद्ध पनि एक किसिमको महामारी हो जुन दोस्रो विश्वयुद्ध पश्चात सकियो । एक किसिमको त्रासदीलाई पनि हामीले महामारीको रूपमा लिन सक्छौ ।

मानव सभ्यता विकासका क्रममा यस्ता आरोह अवरोहहरू आए यी त्यति अप्ठ्यारा होइनन् । तर जुन समयमा हामी बाँचिरहेका छौं, जुन समयमा हामीले आफ्नो विभिन्न कर्महरू गरिरहेका छौं, यो समय अघिल्ला समयहरू भन्दा धेरै फरक छ । जस्तो मेरो घर गुल्मी हो । वुवाहरू ब्रिटीस आर्मी भएकोले बाहिर वस्नुहुन्थ्यो । उहाँका कुरा सुन्थ्यौं । बुटवलमा नुन लिन गएको हैजा लागेर मान्छे मरे । गाउँ सखाप भयो । हैजा महामारी हो । तर त्यतिबेला भने मान्छे एक ठाउँबाट अर्को ठाउमा जाँदैनथ्यो । सानो समुदायमा हुन्थ्यो । समुदायलाई नै अहिलेको भाषामा लकडाउन गरिन्थ्यो । मान्छे धेरै ओहोर-दोहोर गर्दैनथे । व्यापारीहरू, तिर्थयात्रीहरू, सरकारी कर्मचारीहरू, हुलाकीहरू मात्र ओहोर-दोहोर गर्थे । त्यो समयमा पनि लकडाउन हुन्थ्यो । हैजा लाग्यो भने पल्लो गाउँमा जान हुँदैन, त्यहाँको चिज खान हुँदैन, त्यहाँको मान्छे भित्रबाट बाहिर र बाहिरबाट भित्र जानु हुँदैन भन्ने हामीले सुनेकै हो । महामारी फैलिने भनेकै यात्राबाट, संसर्गबाट फैलिने हो । तर त्यो समयमा रोक्न सजिलो थियो, समुदायले नै रोक्न सक्थ्यो ।

अहिले चीनमा निस्केको महामारी संसारभर यसरी फैलियो कि, हामी ११५/११६ दिन भैसक्यो घरबाट बाहिर ननिस्केको । म पनि निस्केको छैन । त्यसको अर्थ यो होइन कि साग-सब्जी पनि नल्याउने । तरकारी ल्याउनेले हामीलाई सहयोग गर्नुहुन्छ, ल्याउनुहुन्छ, खुवाउनु हुन्छ, बस्नुहुन्छ । तर लकडाउन आज हामीलाई यति, उकुस-मुकुस भयो । हामीहरू स्वतन्त्र रूपमा हिँड्थ्यौं, यात्रा गर्थ्यौं, एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जान्थ्यौ । हिजो जुन परिस्थिति हाम्रै पुर्खाहरूले भोगेका थिए त्यही परिस्थितिमा अहिले हामी छौं, हिजोपनि प्लेग रोग, मुसाबाट फैलिने रोग मनसुरीयाबाट सुरु भएर बेलायत हुँदै युरोपमा पुगेको कुराहरू हामी पढ्छौं । खानेकुरा, सेक्स, कार्पेट, व्यापारीहरू लगायत सामानसँगै मुसाको भाइरस गयो । यो सर्नलाइ वर्षौ लागेको थियो । एउटा प्लेग, महामारी फैलिन ५० देखि ६० वर्ष लागेको कुराहरू यूरोपको इतिहासहरूबाट देखिन्छ । तर अहिले जनवरीमा वुहानमा देखिएको महामारी मार्च अप्रिलसम्म आउँदाखेरी विश्वको सम्पूर्ण भूभागमा यसले छोएको छ । समुदायहरू छोएको छ । को विदेशी ? को भित्रबाट आउने ? को बाहिरबाट आउने ? सबैलाई यसले आक्रान्त बनाएको छ ।

विश्वव्यापीकरणको कारणबाट मान्छेहरूको यात्रा बढ्यो, संसर्ग बढ्यो । त्यसले एक किसिमले हामीलाई विश्वसँग जोड्यो पनि । तर राम्रो कुरासँगै हामीलाई रोगव्याधिले पनि जोड्यो । रोगव्याधिले संगसगै वैज्ञानिक अनुसन्धानहरूलाई पनि जोड्यो । उदाहरणको लागि यहाँहरू बाहिर विश्वको विभिन्न ठाउँमा, कुनाकाप्चामा बस्नुभएको, काम गर्नुभएको साथीभाइ दिदी बहिनीहरूलाई देखेको छु । नेपालको सन्दर्भमा सुन्दाखेरी न स्थिति ठीक छ, न व्यवस्थापन ठीक छ, सरकारी अकर्मण्यता हामीले देखिरहेका छौं । यति हुँदाहुँदै पनि महामारीले किन व्यापकता नलिएको होला ? भन्ने प्रश्न उठेको हो । कता कता यस्तो सुनिन्छ आजको भोलि ठूलो प्रकोप बढ्दैन भनेको होइन । यसलाई लिएर जुन वैज्ञानिक ज्ञान हो, त्यो त्यति थिग्रिसकेको छैन । अझैपनि अध्ययन अनुसन्धान गर्दै छन् । एउटा सामान्य कुरा के देखियो भने विश्वभर नेपालीहरू छरिएका छन् । १५/२० वर्षमा विश्वव्यापीकरणको कारणले कतार, दोहा, साउदीमा छरिएर बसेका नेपालीहरूले, घरमा बसेका बुवा, आमा, दाजुभाइ, दिदीबहिनी, इष्टमित्रलाई फोन गर्दै यो महामारी हो । बाहिर निस्कनु हुँदैन । आफ्नो ख्याल गर्नु, हात धुनु भन्ने ज्ञान पनि दिइरहेको पाउँछौं । हिजो महामारीको बेलामा के गर्न हुन्छ र के गर्न हुँदैन ? भन्ने कुरामा सानो समुदायमा संगठित भएर एकै ठाउँ बस्दा हुने चर्चा र अहिले विश्वव्यापीकरणको कारणले अथवा विश्व जोडिएका कारणले महामारी छिटो छिटो फैलिरहेको कारणले पनि हाम्रो ज्ञानको वितरण प्रणाली त्यतिकै चाडो फैलिएको हामीले देख्यौं । नेपालमा हात धुने, मास्क लगाउने सन्दर्भमा शुरुको दुई महिना अनौठो रूपमा हाम्रो समुदायले विचारलाई पालना गऱ्यो । त्यो एउटा अभूतपूर्व देखिन्छ । कसैले यसलाई राजनैतिक प्रश्न गराएन ।

जतिसुकै अधिनायकवादी वा प्रजातान्त्रिक व्यवस्था भएपनि एउटा उदाहरण हामीले के देख्यौं भने जनतालाई विश्वास दिलाएर संवादका माध्यमबाट शासन व्यवस्था चलाउने मुलुकहरूमा महामारीको अवस्था नियन्त्रण गर्न सकिने रहेछ । जबर्जस्ती बन्दै गर्नुपर्छ भन्ने रहेनछ ।

अमेरिकामा सरकारलाई अहिले मास्क लगाउन पनि धौ-धौ भएको छ, किनभने यसले व्यक्तिगत स्वतन्त्रतालाई बाध्य गर्छ । रोगलाई मैले आफैले बुझ्नुपर्छ । मलाई कसैले भनेर हुँदैन भन्ने हुन्छ । नेपालमा आम मानिसको शैक्षिक ज्ञानको सर्न्दभमा बाहिर गएका मान्छेले बुझेका छन् । छोराछोरी र इष्टमित्रले हामीलाई हेरचाह गर्छन् । यसकारण उनीहरूले भनेका कुराहरू सुन्नुपर्छ भन्ने किसिमबाट मैले ३/४ महिना नेपालको परिवेशलाई हेरेँ । हामीले अभूतपूर्व एउटा अनुशासन देखाएछौ । अब बिस्तारै रहँदा बस्दा अब कति दिन हो ? अब यसले कस्तो मनस्थितिको सृजना गर्छ ? हाम्रो समुदायमा

कस्तो खालको मनस्थिति र मनोदशा सृजित गर्छ ? वा कस्तो किसिमको विचलनहरू लिएर आउछ ? त्यसले हामीलाई चञ्चल बनाएको छ । तर सुरुको २ महिना हामीहरू स्थिर भएर सोच्यौं, रोग आयो अब हामीहरू यसबाट बच्नुपर्छ, अरुलाई बचाउनुपर्छ भन्ने एक किसिमको चेतना हामीले देख्यौं । यसबाट एउटा सैद्धान्तिक बहस चलिरहेको छ कि मानिसको जात स्वभावैले राम्रो गर्न चाहने हुन्छ । सामाजिकीकरणको इतिहास र ज्ञानमा मानिसले अर्कालाई भलो गर्ने, सधैं राम्रो कुरा सोच्ने जात हो । अथवा यो इर्ष्यालु छ, अर्काको देखिसहँदैन । यसमा रिस छ । आफ्नो मात्र भलो चाहाने खालको जन्तु हो भन्ने छ ।

> **प्रजातन्त्र र लोकतन्त्रको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कडी भनेको अनुशासित नागरिक हो । अनुशासित भनेको जे भन्यो त्यही मान्न खोजेको भन्ने होइन, आफ्नो निर्णय आफै गर्न सक्नु हो ।**

अहिले महामारीलाई लिएर विभिन्न रिसर्चहरू आएको छ । राजनितिक दर्शनको पूर्वीय पश्चिमी इतिहासमा पनि मानिसलाई कसरी हर्ने ? उ एउटा विचारहरूको स्कूल हो, आफू स्वार्थी हुन्छ, मान्छे आफूलाई जोगाउनमा सबभन्दा ठूलो प्रयास गर्छ । अर्को कुरा मान्छे सामाजिक प्राणी हो । यो किसिमको बहस छ । जसरी हामीलाई लकडाउन सुरु हुँदाखेरि बाहिर जानुभयो भने तपाईं आफूमात्र संक्रमित हुनुहुन्न, तपाईले अरुलाई पनि संक्रमित गर्नुहुन्छ । यसमा दुइवटा तर्क छ, म स्वार्थी भएको हुनाले, म बिरामी हुन चाहन्न भनेर घरमा बसें भने एउटा कुरा, अर्को कुरा म घर बाहिर गएर बिरामी लिएर आएँ भने अथवा भाइरस मसँग लिएर आएँ भने मेरो परिवार पनि संक्रमित हुन्छ भन्ने भइसकेपछि म आफूलाई जोगाउँछु । म त्यतिकै स्वार्थी छु, मेरो समाजलाई मेरो परिवारलाई जोगाउन पनि म त्यतिकै कोसिस गरिरहेको छु । अब अर्को सामान्य उदाहरण दिन्छु, तपाई हामीहरू प्लेनमा चढ्न थालेको धेरै समय भयो । चढ्ने बित्तिकै वा परिचालकले के भन्छ भने अक्सिजन मास्क लगाउनुहोस्, अनि बच्चालाई लगाउन भन्दा पहिले आफूले लगाउनुहोस् । एउटा वैश्विक दृष्टिकोण के छ भने आफु बाँच्यो भने मात्रै संसारलाई बचाउन सकिन्छ । त्यसकारण यसमा द्विविधा छ । हामीलाई लाग्छ कि बच्चालाई पो पहिला लगाइदिनुपर्ने ! मैले आफुले पहिला किन लगाउने ? बच्चाहरूलाई जोगाउनुपर्ने दायित्व हुन्छ भने जस्तै यसमा द्विविधा छ । त्यसको यही नै हो भन्ने सिद्धान्त छैन । त्यसकारण हामी समुदायका लागि हौं कि ? समुदाय हाम्रा लागि हो ? भन्ने कुरामा विभेद छ ।

हामी यो महामारीमा प्रजातन्त्र र सम्बन्धलाई जोड्ने प्रयत्न गर्न सक्छौ । महामारीमा हामीले के देख्यौं भने तिमी घर बाहिर ननिस्क, तिमी आफूलाई रोग पनि सर्न सक्छ र तिमी आफ्नो परिवार र समुदायमा रोग लिएर जान सक्छौ । यहाँ व्यक्तिलाई डर सिर्जना भयो । त्यो डर सत्य पनि हो, त्यो साँचो नहुन पनि सक्छ । अहिले रोगका सन्दर्भमा हामीलाई डर सिर्जना गर्‍यो भने भोलि अन्य संयन्त्रले पनि डर सिर्जना गर्न सक्छ । त्यो राज्य व्यवस्था हुन सक्छ, धार्मिक, सामाजिक व्यवस्था हुनसक्छ । हरेक मानिस स्वतन्त्र हुन्छ । मेरो परिस्थिति के हो ? मैले यसलाई कसरी हेर्ने ? मैले मेरो अनुभवका आधारमा भन्छु, जब म घरभित्र दुई महिना बसें, घरभित्र बस्नुको अर्थ के हो ? एउटा त डर हो, रोग लाग्छ भन्ने । त्यो डर कहाँबाट आयो ? मान्छेहरू मरेको बिरामी भएको देखेको आधारमा । त्यो भन्दा धेरै डर जुन किसिमको ज्ञानप्रणालीको सिर्जना गरियो, त्यसले फलानो ठाउँमा गयो भने तलाई कोरोना लाग्छ । यस्तो किसिमको संकेत देखा पर्छ । डब्ल्यू एच ओ, स्वास्थ्य विभागदेखि लिएर सारा कुराले तपाईलाई आक्रान्त बनाउँदै गयो । तपाई घरमा थुनिनुभयो । यो टेलभिजन, रेडियो लगायतका सञ्चार माध्यममा भएका संवाद सुनिरहनुभयो । त्यसले भनिरह्यो, तपाई त्यसमा सवाल जवाफ गर्न सक्नुहुन्न, ठुलो निकायले भनेको कुरा, डब्ल्यु एचओ, वैज्ञानिक आदिले भनेको कुरा । घरमा बाबुआमाले भनेको कुरा भएको भए सायद बुवा किन यसो गर्ने ? भनेर प्रश्न गर्न सकिन्थ्यो । तर महामारीको समयमा ज्ञानको संरचनाको सन्दर्भमा शक्ति संरचना, ज्ञानको संरचनाले तपाई हामीलाई नियन्त्रण गर्दै गयो । हाम्रो दिमागमा महामारीमा यो गर्नु हुँदैन, मान्नु पर्छ, बोल्नु हुँदैन भनेर अटोमेटिक तरिकाले सेट भयो । हामीले हिजो हात धुनुपर्छ, आज धुनुपर्छ, भोली धुनुपर्छ । तर हामी कस्तो ठाउँमा पुगिसक्यौ भने हरेक पटक अवशेष भइरह्यौ । हात धोएको धोयै, धोएको धोयै गर्ने खालको । यसले फाइदा कसलाई भयो ? जसले त्यो किसिमको व्यवस्था सिर्जना गर्छु भन्ने कल्पना गरेका मानिसहरू छन् वा राजनीतिक परिपाटी छ, त्यसलाई फाइदा भयो ।

अब महामारी र लोकतन्त्रको विषयलाई राजनीतिसँग जोड्छु । हामी सबैलाई यो उदार राजनैतिक प्रणालीले भनेजस्तो वा अर्थ राजनीतिले भनेजस्तो हामी आफ्नो इच्छालाई बढावा दिने, आफ्नो स्वार्थलाई प्रवर्द्धन गर्ने व्यक्तिका रूपमा आएका हौ । किनभने अहिलेको संसार व्यापारिक संसार हो, अहिलेको संसार प्रतिष्पर्धाको संसार हो, अहिलेको संसार डार्विनले भनेजस्तो सर्भाइवल संसार हो । त्यसकारण म बाँच्नुपर्छ म बाँचेभने मात्रै संसार बाँच्छ, हुनपनि सही कुरा छ । त्यो एउटा विश्लेषण हो । तर म एक्लै बाँचेर के गर्छु ? मलाई समाज चाहिन्छ । किनकि अहिलेसम्म म सामाजिक प्राणी हो त्यो अनुसार बाँचेको छु । हामीले आजसम्म बनाएको संरचनाहरू चाहे त्यो संघसस्था होस चाहे त्यो विभिन्न संस्था, परिवार,

समाज, राजनीतिक संगठन, सामाजिक संगठन वा समूहहरू होस्, त्यसको औचित्यतामा आकस्मिक रूपमा अहिले महामारीको समयमा प्रश्नचिन्ह उठेको छ । कसरी भने हामीले बनाएको सबैभन्दा ठूलो समूह भनेको राज्य हो । राज्यले तेरो सारा सुरक्षा मैले गर्छु, घर बाहिर ननिस्क भनेर कर्फ्यु लगाउँछ, पुलिस लगाउँछ, डण्डा लगाउँछ । तर त्यसले तपाइसँग संवाद गरेकै छैन । उसले म बनेकै तिम्रो सुरक्षाका लागि हो भन्छ । त्यसो भएकोले राज्य र म बीचमा निर्मित अरु संरचनाहरू राजनीतिक दल, नागरिक समाज, परिवार, विभिन्न सांस्कृतिक संगठनहरू, आर्थिक संगठनहरू, व्यापार बन्दोबस्त जे जति छन्, त्यस माथिको नियन्त्रण राज्यको हो । तर ऊ अमूर्त रह्यो, जसँग तपाइले सम्पर्क गर्नुपर्ने हो, जसका निम्ति तपाईले संघ संस्थाहरू बनाउनु भयो, ती संस्थाहरूको औचित्यतालाई समाप्त गर्न थालेजस्तो । सबैकुरा लकडाउनमा छ ।

तर अहिलेका पार्टीहरूले जसरी स्रोत साधनको माथि हालीमुहाली गरेका छन्, जो सत्तामा बसेका छन् तिनीहरूले अध्यादेश ल्याउने, पार्टी फुटाउने, जोड्ने उनीहरूको दिनानुदिनको काम चलिरहेको रहेछ त ! को बन्दमा रहेछ त भन्दा तपाई हामी । तपाई हाम्रो संघसंस्था चलाउनलाई गाह्रो परिरहेको स्थिति रहेछ । भेट हुन सकिरहेका छैनौ । यो ३/४ महिनापछि आएर यो प्रविधि प्रयोग गर्न सकिंदोरहेछ भनेर जम्मा भएका छौं । त्यसले गर्दा हामी हुनुको अर्थ बिस्तारै औचित्यहिन बनाउने कुरा धेरै समय चलिरह्यो भने यो संक्रमणको समयमा धेरै देशहरूमा जनाधिकारहरू खोसिँदै गए । तपाई आफै विचार गर्नुहोस्, सारा विश्व लकडाउनमा छ, आर्मीहरूलाई बोर्डरमा परिचालन गरेर भारतले बाटो बनाउन रोकेन, चीन र भारतको बीचमा अथवा हाम्रो र भारतको बीचमा बोर्डरमा बिस्फोट हुन त रोकिएन । लाखौ मानिसहरू महामारीका कारणले घर फर्किन्छु भन्दा फर्किन पाउन्नस् भन्ने एकातिर, तर आफ्नो काम दिनानुदिन चलाइरहेको रहेछ राज्यले । यो शक्तिमा केही विचारधाराहरू यस्तो हुँदो रहेछ कि यो एउटा मौका हो । जुन जनताको अनुभव हो । उदाहरणको लागि सबैभन्दा कठिन कुरा, एकदिन म अमेरिकन युनिभर्सिटीको अन्तक्रिर्यामा कुरा गर्दै थिएँ, महामारीको बेलामा भ्रष्टाचार एकदमै बढेर गएको छ भन्दाखेरि केहीले भ्रष्टाचारले विषयलाई अन्तै मोडिदिन्छ भने । अब हेर्नुस्, हामी सबैलाई घरमा थुन्यो । तेरो अवस्था तेरो संरक्षण गर्छु, औषधिमूलो गर्छु भन्यो ।

तर जतिसुकै अधिनायकवादी वा प्रजातान्त्रिक व्यवस्था भएपनि एउटा उदाहरण हामीले के देख्यौ भने जनतालाई विश्वास दिलाएर संवादका माध्यमबाट शासन व्यवस्था चलाउने मुलुकहरूमा महामारीको अवस्था नियन्त्रण गर्न सकिने रहेछ । जबर्जस्ती बन्दै गर्नुपर्छ भन्ने रहेनछ, जस्तै जर्मनी । मलाई सबैभन्दा पहिला एन्जीला मर्केलले भनेको कुरा सुन्दा अचम्म लाग्यो । यदि महामारी भयो भने ८० प्रतिशत जर्मनीका मानिसहरू संक्रमण हुनेछन् भनिन् । के भनेको होला जस्तो लागेको थियो । जर्मनी, युरोप जस्ता मुलुकका रोगको उच्चतम प्रतिरोधात्मक क्षमता कम हुन्छ ।

जब सार्वजनिक नीतिको निर्माण भयो । त्यहाँबाट स्वतः नागरिकले नियमलाई मान्ने, पछ्याउने गर्ने भन्ने भयो । प्रजातन्त्र र लोकतन्त्रको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कडी भनेको अनुशासित नागरिक हो । अनुशासित भनेको जे भन्यो त्यही मान्न खोजेको भन्ने होइन, आफ्नो निर्णय आफै गर्न सक्नु हो । मलाई मेरो बुवाले बाहिर नजा भन्नुभन्दा म आफै सोचेर बाहिर जान्न भन्नुमा कति फरक छ । लोकतन्त्रको अर्को महत्वपूर्ण पक्ष महामारीले सिकाएको के हो भने स्व-शासन, जुन लोकतन्त्रको सबैभन्दा ठूलो महत्वपूर्ण अंश हो । फाउजीको इपिडियोमोलोजी सिडिएस एकदमै नाम चलेको संस्थाका अध्यक्ष तथा संसारभर नामी एड्स रोगसँग लामो समयसम्म काम गरेको मान्छे प्रेस कन्फ्रेन्समा आजभोलि देखिदैनन् । ट्रम्पले उनलाई मन पराउदैनन् । उनी प्रेसमा काम गर्ने मान्छे हुन् । उनी अस्ति भन्दै थिए कांग्रेसको टेस्टोमोनीमा, हामी भयावह अवस्थामा स्वअनुशासन र दुरी कायम राखेनौं, मास्क लगाएनौं ।

त्यस्तै गरेर दक्षिण कोरीयामा महामारी नियन्त्रण भयो । त्यहाँको सरकारले आफ्नो दायित्व निर्माण गऱ्यो । नागरिकले त्यो दायीत्वमा सहभागिता गरे । सिंगापुरमा डेमोक्रेसी हो कि होइन भन्ने प्रश्न उठ्छ । तर त्यहाँको प्रधानमन्त्रीले संसदमा महामारी आएपछि जुन किसिमको पब्लिक पोलिसीहरूको दिनहुँ संवाद गरे, त्यसमा हामी के देख्यौ भने महामारीलाई नियन्त्रण गर्न सकिँदो रहेछ । प्रजातन्त्रले महामारीलाई नियन्त्रण गर्न जनताको साथ लिएर गरेको होइन, स्वअनुशासित जनताबाट महामारी पनि नियन्त्रण हुँदोरहेछ । प्रजातन्त्रको मर्म नै त्यही हो । अमेरिका हेर्नुभयो भने सुरुका दिनहरूमा न्यूयोर्कको गर्भनर किमोको भाषण हेर्दा कति आत्तिएको थिए । दैनिक रूपमा प्रेस कन्फ्रेन्सबाट उसले सूचित गर्थ्यो । मलाई यो चिज चाहिन्छ । मेडिकल सप्लाई चाहिन्छ । म सँग यस्ता साधन स्रोत छन भनेर प्रत्येक दिनका सूचनाहरूमा यी कुराहरू उल्लेख गेरेको देखिन्छ ।

तर नेपालमा प्रेस कन्फ्रेन्स भनेको जागेश्वर गौतम आएर भन्नुहुन्छ, कति जना भर्ना भए, यति जना संक्रमण भए । तर त्यो होइन जनतालाई सूचित गर्ने काम नै प्रजातन्त्र हो । जसरी न्यूयोर्क, म्यासेसीपी, न्यूजर्सी जस्ता राज्यहरूमा महामारीमा त्यहाँको गर्भनरले महामारीको दैनिक गर्ने प्रेस कन्फ्रेन्सहरूमा आफ्ना नागरिकहरूलाई आश्वास्त पार्ने, सूचना

बाँड्ने, गाह्रो-साह्रो, सुख दुःख भन्ने गरे । त्यो कारण जनताहरू नीति निर्माणमा एकसाथ भएर जाने रहेछ । अहिलेको रोग नियन्त्रण गर्ने जिम्मा मेरो हो । यो नियन्त्रण गर्ने काम भएकाले यसलाई युद्धको रूपमा, औषधिमूलोको व्यवस्थामा हेर्नुपर्ने हो । मान्छे आत्तिएको छ, अत्तालिएको छ, सशङ्कित छ, त्यसलाई भाषाको प्रयोग लडाइँको जस्तो प्रयोग गर्ने त्यो नेतृत्वको प्रवृति छ । त्यो भाषाको लडाइँ तानाशाह प्रवृत्ति भएकाले गर्छन् । यो त सामूहिक लडाइँ हो सामुहिक संकट हो । कुनै शत्रु होइन । शत्रु अदृश्य छ । हरेक मानिसहरू, हरेक व्यक्तिदेखि समुदायलाई एक ठाउँमा जानुपर्छ । यहाँनिर के देखियो भने महामारीमा नागरिक समाज, समुदाय, लोकतान्त्रिक भावको, लोकतान्त्रिक विचार भएको, सबैको कुरा सुन्ने र प्रजातात्रिक/लोकतान्त्रिक सम्प्रेषण ठूलो हो भन्ने कुरा मैले देख्छु । भारतमा अधिनायकवादी व्यवस्था छ । मोदीले ८ बजे १००० र ५०० को नोट नचल्ने निर्देशन दिए, १२ बजेदेखि बन्द भयो । पैसाको मुद्रीकरण गरे । जनतालाई साथ दिएकै थिएनन् । यो लकडाउन गर्ने बेलामा पनि ८ बजे बोलेर १२ बजे सबै भारतवर्षलाई लकडाउन गर्‍यो । लाखौं मान्छेहरू सडकमा उत्रेर पैदल हिडेको दृश्य हामीले देख्यौ । त्यहाँ नागरिक समाज थियो । राजनीतिक दलहरू थियो । कुनै किसिमको संवाद उसले गरेनन् । यहाँ सम्मकी उनले संसदमा पनि कुनै पनि वक्तव्य दिने काम गरेनन् । यसले गर्दा जनतामा अविश्वास बढ्यो ।

अहिले अधिनायकवादी प्रवृतिको विकास भएको छ, त्यो डरलाग्दो छ । नेपालमा हेर्दा के देखिन्छ भने हरेक दिन ४ साढे ४ बजेतिर स्वास्थ्य मन्त्रालयको एकजना प्रवक्ता आउनुहुन्छ । नियमित रूपमा हामीलाई बताउनुहुन्छ । यतिओटा संक्रमण भयो भनेर । त्यसको पछाडि कस्तो भयो के भयो ? के-के प्रयास भयो ? हामीले निर्वाचित गरेका जन प्रतिनिधिबाट आश्वास्त हुनुपर्ने किसिमको कुराकानी हुनुपर्ने हो, तर त्यो भएन । स्थानीय सरकारको, समुदायका नेतृत्वहरूले यस्तो बेलामा सहयोग गर्नुपर्ने हो तर जब जनता एक्लो भएर बसेको छ, सहायताको खोजीमा छ, बाटो खोजिरहेको छ । नयाँ किसिमको संवाद हुनुपर्‍यो । त्यहाँ तपाई कसरी जानुहुन्छ ? आफ्नो स्थानिय समुदायमा तपाईं दूरी कायम गरेर गर्न काम सक्नुहुन्छ । घर बाहिरबाट, सामाजिक दूरी राखेर कार्य गर्न सक्नुहुन्छ । हामी तपाईहरूसँग छौं है भन्ने किसिमको काम गर्न सक्नुपर्ने हो । दुई तीन महिनाको सुरुवाती तिर हो, हामी हुनुको अर्थ बिस्तारै सिध्याउन खोजिदै छ, जस्तो आजसम्मको राजनीतिक वातावरणलाई हेर्दा जमिन नभइकन राजनीति हुँदैन । मान्छे भौतिक रूपमा उपस्थित नभइ हुँदैन । तपाई हामी जुममा जति नै कुरा गरौं, सत्तामा बस्ने मान्छेमा यो कसरी जान्छ त ? आजसम्मको राजनीतिक चाल शारीरिक चाल हो । यसरले शारीरिक दूरी ल्यायो र यो महामारीले शारीरिक दूरीलाई भर्चुअलमा रूपान्तरण गर्‍यो । राजनीति भर्चुअल हुँदै गएको छ । यसले नतिजा दिन्छ कि दिदैन भन्ने किसिमको सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ । उदाहरणका लागि ट्रेड युनियनहरूले सामाजिक सौदावाजी गर्ने, उनीहरूले तपाइको फ्याक्ट्रीहरू बन्द गर्ने, वेवास्ता गर्ने, संसारमा एउटा मात्रै त्यस्तो संस्था छ । जसले आफ्नो काम बन्द गर्छ, फेरि खोल्नका लागि, धेरै मान्छेहरूलाई के लाग्छ भने आजभोलि ट्रेड युनियनहरू बन्द गर्छन्, त्यो होइन । खोल्नका लागि बन्द हुन्छ, सुविधाको लागि बन्द हुन्छन् । अब त्यो सम्भव छ त ? राजनीतिक बाटोमा त्यो सम्भव म देख्दिन । त्यसले गर्दा राजनीतिको अर्थ पनि परिवर्तन भएको छ । अधिनायकवादी अथवा तानाशाही प्रवृति र मनोवृत्ति भएका मानिसहरूका लागि सजिलो भएको छ । त्यसकारण यो महामारीमा राजनीतिक दल, नागरिक संस्थाहरू छलफललाई हामी सबैले एकपटक फर्केर हेनुपर्ने हुन्छ ।

संकटमा पहिलो घण्टी बज्ने ठाउँ वा आक्रमण हुने ठाउँ भनेको नागरिक अधिकार हो । संक्रमणकालीन या आपतकालीन स्थिति वा असाधारण परिस्थितिको पहिलो पीडित वा मार खप्ने को ? भन्दा तपाईं नागरिक नै हो । शहरमा अशान्ति भयो भने कर्फ्यू लाग्छ, देशमा असाधारण परिस्थिति भयो भने विचार सार्वजनिक अधिकार, नागरिक अधिकार हनन हुन्छ वा नागरिक विचारको कटौती हुन्छ ।

सहकारीका सदस्यहरूको घरघरमा सुख दुख पर्‍यो भने जाने, कुरा गर्ने, छलफल गर्ने, चौतारीमा, अफिसमा, जहाँ तपाईको समुदाय छ त्यहाँ जाने गर्नुपर्छ । महामारीमा यति धेरै ठाउँमा हामीहरू आफ्नो संलग्नता देखाएका छौं तर कुनै ठाउँमा जान सकेका छैनौं, समय दिन पनि सकेका छैनौं । त्यो पनि एउटा समस्या छ, प्राथमिकतामा राख्न सकेका थिएनौं । यो संस्थामा पनि बस्ने । त्यो संस्थामा पनि बस्ने । त्यहाँ पनि बस्ने । त्यो भ्याई नभ्याई भएको स्थिति पनि थियो । अर्को कुरा के रहेछ प्रजातन्त्रमा भने गुणात्मक सहभागिता महत्वपूर्ण हुँदोरहेछ, महामारीले त्यो पनि सिकायो । त्यसो हुनाले के मा जाने ? के मा नजाने ? भौतिक रूपमा उपस्थित हुने कि बोलीमा मात्रै । शारीरिक रूपमा उपस्थित हुनुपर्छ, हुनुपर्ने ठाउँमा हुँनैपर्‍यो । त्यस संगठनको अर्थ त्यही हो, तपाइको शरिर उपस्थित हुनैपर्‍यो । आजसम्म यस्तो राजनीति बनेको छैन कि तपाई हावामा कुरा गरेर भर्चुअल्ली यसरी कुरा गरेर मात्रै यसले शिक्षा दिन्छ, ज्ञानबर्द्धक कुरा आउँछ । राजनीति जहिले पनि जमिनी हुन्छ, त्यही भएर महामारीको समयमा जग्गा कब्जा गर्ने छोडेनन् । किसानले आफ्ना कान्ला कोतर्न छोड्दैन । नक्सा हेरेर बसे हुन्थ्यो नि त, नक्सा हेरेर त हुँदैन, जमिनमा हेर्नैपर्छ, कोतर्नै पर्छ, धान रोप्नै पर्छ भनेजस्तै आजसम्मको

मानविय संरचनाहरू जुन किसिमले बनेर आएको छ । संघसंस्था, व्यवहार अर्थ व्यवस्था जुन बनाएको छ । त्यो महामारीले हर्ने दृष्टिकोण बदलेको छ । तर फन्डामेन्टल कुरा बदल्छ जस्तो मलाई लाग्दैन । फन्डामेन्टल कुरा बदल्नलाई सदियौं देखिको अभ्यासलाई परिवर्तन गर्नुपर्छ । त्यसो हुनाले हामीले त सबभन्दा पहिला आफू जोगिने कुरा गऱ्यौं । अब समाज जोगाउने कुरा आयो, किनभने शक्ति संयन्त्रले आफुलाई परिवर्तन गर्न बहुलताशीप दिएर गएको छ । यसलाई आफ्नो किसिमबाट जोगाउन अनुकूलता मिलाएर जान सक्नुपर्छ । बहुलता सिद्धिएर गयो । अर्को सबैभन्दा ठूलो कुरा के छ भने विज्ञानलाई हामीले एकदम सही हो भन्यौं । यो भूकम्पका बेलामा मलाई दिमागमा आइरहन्थ्यो । अझै पनि विज्ञान वैज्ञानिक ज्ञानको पेशामा गइसकेको छैन । त्यसमा मलाई एकजना प्रसिद्ध पश्चिमी विद्वानले भनेको कुरा याद आउँछ । त्यो प्रमाणलाई च्यालेन्ज गरिदैन । प्रमाण सत्यताका रूपमा स्थापित हुन्छ । विज्ञानको विकास त्यही सत्यका आधारमा हुन्छ । त्यही सत्यलाई भत्काउँदै-भत्काउँदै अगाडि बढ्ने क्रमबाट सुरु भएको छ ।

हामीले अहिले जनस्वास्थ्य सम्बन्धी अथवा रोगव्याधि सम्बन्धी, विकास सम्बन्धी ज्ञान आएको छ त्यो ज्ञानलाई हामीले व्यवहारका आधारमा, हाम्रो अनुभवका आधारमा पनि चुनौती गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसकारण त्यसको अर्थ यो होइन कि ज्ञानलाई वैज्ञानिक तरिकाले प्रधानमन्त्रीको जस्तो वेसार खाने कुरा गर्न खोजेको हो मैले । तर हामीलाई के अनुकूल छ/छैन, फाइदा के छ भन्ने कुरा पनि हेर्नुपऱ्यो । जस्तो हात धुने-धुने भन्यो । यत्रो संकट भएको ठाउँमा हात धुने भनेको के हो त ? कसरी विचार गर्ने ? हात धुनु त पऱ्यो । मैले हेर्दाखेरी तपाई अमेरिका तिर पनि हुनुहुन्छ, सञ्जय गुप्ता भन्ने सिएनएनको मेडिकल डाक्टरले धारा एक मिनेट खोलेर हात धोइरहेको थियो । यो सम्भव छ कि छैन । हाम्रो स्थानीय अभ्यासले सरसफाइमा हात धुँदा के गर्छ ? त्यो कुरा के हुन्छ भने हाम्रो स्थानीय ज्ञानहरूबाट, हाम्रो विचार विमर्शहरूबाट, हामीसँग उपलब्ध साधन स्रोतहरूबाट, हाम्रो खेत कान्ला बारीमा रहेका पात टिप्दा हामीले कसरी प्रयोग गर्ने? तर के हुनुपऱ्यो भने त्यसको वैज्ञानिक आधार हुनुपऱ्यो । आधारभूत वैज्ञानिक ज्ञान र आधार हुनुपऱ्यो । यो कहाँबाट उब्रिन्छ भन्दा त्यो समुदायको अभ्यासबाट हुन्छ । तपाईंको समुदायले जुन किसिमको अभ्यासहरू गरिरहेको छ । त्यसको केही न केही ज्ञान हामीसँग छ । महामारीको समयमा त्यस्तो किसिमले विज्ञान पनि समावेश भइरहेकाले भ्याक्सिन कहिले आउँछ ? भन्दा अहिलेसम्म कसैले हामीलाई यो दिनमा आउँछ भनेको छैन । भ्याक्सिन नआउँदासम्म १०० प्रतिशत ध्रुवसत्य नहुँदासम्म हामी बाँच्ने कसरी ? हामीलाई के चाहिन्छ ? हामी सँधै बन्द कोठामा एक्लै भएर बस्न सक्दैनौं । हामीलाई समुदाय चाहिन्छ, आफूमा भएको चिन्ता, व्यथा बिसाउने ठाउँ चाहिन्छ । त्यसकारण अझ बढी हामीलाई हाम्रो संगठन संगठन भनेर मैले पार्टी, दर्ता भएका अफिसियल संगठन भन्न खोजेको होइन, परिवार त्यत्तिकै महत्वपूर्ण पक्ष छ समुदाय त्यत्तिकै महत्वपूर्ण पक्ष छ । यी सबै संरचनावाट, सबै आर्किटेक्चरबाट प्रजातन्त्रको, लोकतन्त्रको विगर आर्किटेक्चर बन्ने हो । हामीले दलको र दलमाथिको स्वतन्त्रताको कुरा गर्ने परिवारमा त्यो कुराको छलफल भएन भने हामी अगाडी बढ्न सक्दैनौ । त्यसकारण महामारीको समयमा भइरहेको, भोगिरहेको संरचनाहरूलाई एकपटक विचार गर्नुपऱ्यो, व्यवस्थित गर्नुपऱ्यो । एउटा सत्ता, शक्तिको संरचाना सबैलाई भताभुङ्ग पारेर वेलगाम हिड्न खोजिरहेको छ । चाहे अमेरिकाको ट्रम्प होस्, चाहे एड्रोगन टर्कीको होस् चाहे रुसको पुटिन वा भारतको मोदी होस् अथवा नेपालको ओली होस् । यो वेलगाम हिड्न खोजिरहेको छ ।

> **अहिले नेपालमा महामारीको कारण नक्कली राष्ट्रवाद एकदम हावी भएर गएको छ । एउटा महिलाले संसद भवनमा आफ्नो कुरा राख्न नपाउँदै पार्टीबाट निकालिएको छ, दुरुपयोग गरिएको छ । तपाईंहरूले सहमति जनाउनुहुन्छ कि हुँदैन ? म त प्रजातन्त्रको पक्षमा बोल्ने मान्छे । हरेक मान्छेको दैनिकीमा वैयक्तिक स्वतन्त्रता हुन्छ, आफ्नो विषयमा बोल्न पाउनुपर्छ ।**

कुनै संस्था, कुनै संवेदनशीलताको मतलव छैन । के छ त भन्दा राज्यमा म छु, म नै राज्य हो, मैले नै यसलाई नियन्त्रण गर्नुपर्छ । हरेक नागरिकले मैले भनेको सुन्नुपर्छ, मैले भनेको मान्नुपर्छ भन्ने छ । त्यसो होइन । समाज बहुल छ, हाम्रा अनुभवहरू बहुल छन् । सप्तरङ्गी अनुभव छ, दुख-सुखको अनुभव छ । यी सबैलाई पहिचान गर्ने व्यवस्था भनेको लोकतान्त्रिक पद्धति हो । महामारीको सबैभन्दा ठूलो आक्रमण महामारी र अति असाधारण समयको पहिलो पीडित, पहिलो शिकार भनेको लोकतान्त्रिक व्यवस्था र परिपाटी हो । अहिले भुइँचालो आएको छ, गर्नेले गरिहाल्छ भनेजस्तै हो । त्यो घरसल्लाह गर्ने हो र ? जे जस्तो रिसोर्स छ, त्यही अनुसार प्रयोग गरिहाल्नुपर्छ । अहिले भुइँचालो छ, तपाई सामग्री जनतालाई पुऱ्याउनुपर्छ, म नियन्त्रण गर्छु । एउटा उदाहरण दिएर म यो टुङ्गाउछु । संकटमा पहिलो घण्टी बज्ने ठाउँ वा आक्रमण हुने ठाउँ भनेको नागरिक अधिकार हो । संक्रमणकालीन या आपत्कालीन स्थिति वा असाधारण परिस्थितिको पहिलो पीडित वा मार खप्ने को ? भन्दा तपाई नागरिक नै हो । शहरमा अशान्ति भयो भने कर्फ्यू लाग्छ, देशमा असाधारण परिस्थिति भयो भने विचार सार्वजनिक अधिकार, नागरिक अधिकार हनन हुन्छ वा नागरिक विचारको कटौती हुन्छ । व्यापार बन्दोबस्त नियन्त्रण गर्ने नाममा

व्यापारीले तपाईलाई होल्डिङ्ग गर्छ । तपाई हामीका घरमा सामान्य सामग्रीको उपलव्धता कम हुदै जान्छ । कानुन व्यवस्थाका नाममा तपाईं हाम्रो सेवा प्रवाह प्रभावित हुन्छ । विजय विकास स्रोत केन्द्रको कुरा गर्दैछु ।

अहिले लाखौं मान्छे विदेशवाट फर्कर आए । असाधारण परिस्थितिका कारण मान्छे फर्कर आएका छन् । तर कसैले नयाँ सामाजिक सम्बन्धहरूको सम्झौताका बारेमा सोधेको र खोजेको छैन । हामीलाई के लागेको छ, तिनीहरू फर्कर आएका छन् । भोलि परिस्थिति सुध्रियो भने फर्कर जान्छन् । परिस्थिति सुध्रियो भनेको के हो ? मेरो विचारमा के हो भने फेरि त्यस्तो परिस्थिति आयो भने मान्छे भागाभाग गर्न नपरोस् । त्यो सुनिश्चितता कसले गर्छ ? त्यसका लागि नागरिक संघ संगठनहरू, ट्रेड युनियन चाहिन्छ । अहिले हाम्रो स्थानीय सरकार बनेको छ । विभिन्न मुलुकको इतिहासमा पहिलो पटक शहरबाट मानिसहरू गाउँ फर्कर गएको छ । घरमा फर्कदा सबैलाई रमाइलो लागेको छ । आश्वस्त भएका छन् । घर छ, छानो छ । तर घर पुगेपछि के खाने भन्ने व्यवस्था कसले गर्ने ?

अर्को सबैभन्दा ठूलो कुरा जो मान्छे शक्तिमा छ, जो मान्छे ज्ञानको शिखरमा छ, विज्ञानको होस् वा कुनै पनि किसिमको ज्ञानको होस्, त्यसले अहिलेको समय प्रश्न गर्ने समय होइन भन्छ । अहिलेको समय मान्ने, पछिपछि लाग्ने समय हो भन्छ । प्रश्न गर्ने सोध्ने र कौतुहलता भएन भने तपाई हामीहरू हुनुको अर्थ सिद्धिएर जान्छ । त्यो माथि लोकतन्त्रको सबैभन्दा महत्वपूर्ण मन्त्र प्रश्न गर्ने हो । यदि तपाईले प्रश्न गर्नुभएन भने त्यो सामूहिकताको प्रश्न, संस्थाको प्रश्न, कुनैपनि प्रश्न गर्नुभएन भने संगठित भएको, एक ठाउँमा जम्मा भएको स्वतन्त्रता भोग गरेको अर्थ रहँदैन । प्रश्नले व्यक्तिगत स्वायत्ततालाई, व्यक्तिगत विकास र तपाई समाजको हुनुको अर्थलाई प्रष्ट्याउँछ । त्यसकारण हामीले लोकतन्त्रको प्रश्न गर्नुपर्छ ।

बिहारको अहिले नयाँ अध्ययन आइरहेको छ । करिब ४० लाख मान्छे दिल्लीबाट बिहार फर्कर गए । लकडाउनका कारण बजार छैन, सेवा प्रवाहमा परिवर्तन भएको छ कोरोनाका कारण । दिनमा आधा एक घण्टा पानी आउने ठाउँमा ३ जनाको परिवारलाई पुग्थ्यो । तर अहिले १० जना, २० जनाको परिवार भएको छ जसले गर्दा उनीहरूलाई पानी पुग्दैन । त्यो नयाँ अवस्था वा सामान्य अवस्थाका बारेमा कुराकानी गर्नु पर्‍यो , फेरि सामान्य परिस्थिति भन्न खोजेको मतलव पुरानै परिस्थितिमा जानुपर्छ भनेको होइन । अब नयाँ किसिमले सोच्नुपर्छ । फेरी साधनलाई, स्रोतलाई श्रमको परिस्थितिलाई, उत्पादनलाई कसले नयाँ नेतृत्व गर्छ ? त्यो फेरि जिम्मेवारी कसमा आउछ भन्दा तपाईंहरूको जस्तो संगठनमा । राजनीतिक दलहरूले त्यसमा चर्चा परिचर्चा गर्नुपर्‍यो । एउटा अंग्रेजीमा भनाई छ नि 'राजनीति यति महङ्गो भइसक्यो कि त्यो राजनीतिज्ञको हातमा छोड्नुभएन, नागरिकको हातमा राजनीति आउनुपर्‍यो ।' हामीले कसरी भविष्य निर्माण गर्ने ? अर्को किसिमको सामाजिक सम्झौताहरू कसरी गर्ने ? मान्छे घर छोडेर काममा गएको छ यो यस्तो परिस्थितिमा फर्कर आउँदा उसको जिम्मेवारी कसले लिने हामीसँग एउटा अनुभव भएको छ ।

यो अनुभवलाई नयाँ सामाजिक सम्झौताहरूसँग राजनीतिक सम्झौताहरूमा कसरी परिणत गर्ने ? नागरिकको अधिकारहरू त्यस्तो परिस्थितिमा कटौती हुन्छन् भने अब कटौती नहुने किसिमबाट कसरी हेर्ने ? यस्तो महामारीमा कटौती भैहाल्छ, केही छैन । तर आपतकालिन रूपमा आएको नियम, कानुन परिस्थिति निरन्तर भइदियो भने फेरि उम्किने ठाउँ हुँदैन । आपत्कालमा गरेको विषय रुढ हुन सक्दैन । त्यो विशेष परिस्थिति हो । त्यसकारण हामीले के सोच्नुपर्‍यो भने अहिलेको परिस्थितिमा यो कुरा सम्झौता गर्‍यौं, मान्यौं, सह्यौं भने त्यो मान्दै जाँदा आजसम्म भएको जुन ऐतिहासिक विकास छ त्यो अवरुद्ध भएर जान्छ । जस्तैः तपाईहरूलाई थाहा छ माओवादीहरूले जनयुद्ध भन्छन्, मैले कहिले पनि जनयुद्ध मानिन । जनयुद्ध भन्थे, हत्या, हिंसाको राजनीति गरे । तपाईहरू कतिपय साथीहरू हुनुहुन्छ, त्यसमा पनि विश्वास गर्ने साथीहरू हुनुहुन्छ । त्यसलाई अन्यथा नलिनुहोला । के भयो ? हामीलाई नयाँ अधिकारहरू नयाँ शिराबाट प्राप्त हुन्छ भनेर भनियो । ७/८ वर्षसम्म सबै हाम्रो संविधानमा हाम्रा अधिकारहरू शून्य भए ।

महिलाहरूको बारेमा कुरा गर्न चाहन्छु । ९० को दशकमा महिलाको पैतृक सम्पत्तिको अधिकार, प्रजनन स्वास्थ्यको अधिकारहरू उच्च अदालतबाट आइसकेको छ । आफ्नो शरिरको, प्रजननको, आफ्नो सम्पत्तिको अधिकार महिलामा आइसकेपछि क्रान्तिकारिताको नाउँमा अहिले महिला नागरिकतामा अड्केको बेला छ । जुन मुलुकमा महिलाको नागरिकताको विषय राष्ट्रिय सुरक्षाको विषय हुन्छ, त्यो मुलूकले कहिल्यै पनि प्रगति गर्न सक्दैन । मेरी छोरी, मेरो आमा, मेरो बहिनी, मेरै राष्ट्रिय सुरक्षा तपाईको समस्या हुने बुझ्न सकिरहेको छैन । नेपाल एउटा कठीन परिस्थितिमा छ । राजनीतिक रूपमा क्रान्तिकारीताको काम गर्ने, तर सामाजिक रूपमा एकदमै रुढिवादी मुलुक भएर गएको छ । आजको जमानामा आएर महिलाको नागरिकताको विषय, त्यत्रो जनयुद्धको विषय छ, जसमा ४० प्रतिशत महिला थिए भनेर हंगामा गर्ने पार्टीहरू, वामपन्थी आन्दोलनहरू अहिले सामाजिक संकीर्णतावादको शिकार भएर महिलाको अधिकार

नागरिकता कम्पनिको अधिकार र सम्पत्तिको अधिकार सम्बन्धी जस्ता कुराहरूमा मात्रै सिमित भएर गएको छ ।

यो के हो भने महामारीको संकट, हिजो जनयुद्ध, यो संविधान बनाउने, घर, लगायत समस्याहरू देखि सबै समाधन भएर गए । जुन मुलुकमा महिला, जातजाति भाषाभाषीको समस्या समाधान हुन सक्दैन । यो समस्या महामारीमा अझ बढी आएको छ । अहिले नेपालमा महामारीको कारण नक्कली राष्ट्रवाद एकदम हाबी भएर गएको छ । एउटा महिलाले संसद भवनमा आफ्नो कुरा राख्न नपाउदै पार्टीबाट निकालिएको छ, दुरुपयोग गरिएको छ । तपाईहरूले सहमति जनाउनुहुन्छ कि हुँदैन ? म त प्रजातन्त्रको पक्षमा बोल्ने मान्छे । हरेक मान्छेको दैनिकीमा वैयक्तिक स्वतन्त्रता हुन्छ, आफ्नो विषयमा बोल्न पाउनुपर्छ । लाखौं मान्छेहरू विदेश जाने विदेशिने, आफ्नो काम खोज्ने तर मोमो र राष्ट्रवाद भनेपछि बुर्लुक्क उफ्रने । मान्छे बस्दैमा राष्ट्रवादी भइँदैन । त्यसकारण संक्रमणको अर्को पीडित भनेको राष्ट्रवाद हो । महिला आयोगको मोहना अन्सारीजीले महिलालाई त्यसरी गर्न हुँदैनथ्यो भन्दा उनको महिला आयोगको पदीय मर्यादा धरापमा पर्‍यो । त्यसैले नेपालमा विचारको र संकिर्णताको महामारी पनि चलिरहेको छ । रोग एकातिर छ, संकिर्ण राजनीतिको महामारी अर्कातिर छ । यो कुरालाई ध्यानमा राखेर हामीले त्यसमा प्रवेश गर्ने उपाय के हो त ? मैले यसलाई छोटो तरिकाले भन्छु , चर्चा परिचर्चा गर्ने, संवाद गर्ने, आफूलाई लागेको कुराहरू पूर्ण रूपमा राख्न पाउनुपर्ने र कुराहरू राखिसके पछि सामूहिक रूपमा ती संरचनाहरूको निर्माण गर्ने । त्यो संरचना भनेको के हो ? तपाईको संगठन छ भने संस्था छ भने त्यहाँभित्र समानताको कुरा गर्न पाउने, राख्न पाउने, छलफल गर्ने, वैज्ञानिक विचारको कुरालाई छलफल गर्न पाउने आदि कुराहरू हुन् । सबैभन्दा ठुलो कुरा लोकतन्त्रको जग समानताको आधारलाई खलबलिन दिन भएन । महामारीले कोही जान्ने, कोही नजान्ने, कोही ठुलो कोही सानो हरेक किसिमको निकालेको छ । समानतामा हामीले सम्झौता गर्नुहुन्न ।

दोस्रो कुरा, संक्रमण भनेको मान्छेको चिन्ताको समय हो । चिन्तालाई अभिव्यक्त गर्न सक्ने, त्यसलाई बोल्न, बुझाउन सक्ने काम गर्नुपर्छ । हामीले संवाद गर्नुपर्‍यो अर्थात् बोल्न पाउने स्वतन्त्रता, सुन्न पाउने, सुनाउन पाउने अधिकारहरू सुनिश्चित गर्नपर्‍यो । यो नै मौलिक अधिकार हो । कुनैपनि महामारीमा तपाईले कुरा भन्न, सुनाउन र सोध्न पाउनु भएन भने तपाई एकाङ्गी भएर बस्नुहुन्छ । तपाई हुनुको अर्थ सिद्धिएर जान्छ । समानता, स्वतन्त्रता, महत्वपूर्ण पक्ष हो । अर्को महत्वपूर्ण पक्ष सामूहिकता हो । हामी हुनुको अर्थ महत्वपूर्ण छ । त्यही भएर एरिस्टोटलले मान्छे हुनुको अर्थ समूहमा बस्ने हो, मान्छे हुनुको अर्थ जंगल जानु भनेको होइन भन्छन् । मान्छे हुनुको अर्थ तपाई हुनुको अर्थ, जस्तो म बोलिरहेको छु । मेरो औचित्यता, तपाईको औचित्यता दुईजना बीचमा गएर कुराकानी भइरहेको छ । त्यसकारण मान्छे नै सामाजिकता हो, त्यसलाई हामीले अलग गर्नहुँदैन । मान्छे सामाजिक प्राणी हो । त्यसको निम्ति संघ संस्थाहरू चलाउन पाउनु, खोल्न पाउनु, नैसर्गिक अधिकार हुन् । जस्तोसुकै महामारी भयो भनेपनि त्यसको नाममा चाहे त्यो युद्ध होस् वा भुइँचालो, चाहे त्यो अहिलेको जस्तो रोगव्यादी वा महामारीको समय होस् । मान्छे सङ्गठित हुने अधिकारलाई कुनैपनि हालतमा नियन्त्रण गर्न पाइदैन । त्यो उसको आफ्नो अधिकारको कुरा हो सामाजिक दुरी राखेर कुरा गर्नुहुन्छ, भर्चुअल कुरा गर्नुहुन्छ, स्वास्थ्यको नाममा, सुरक्षाको नाममा त्यो कसरी सङ्गठित हुन्छ ? त्यो आफ्नो अधिकारको कुरा हो । त्यहाँ कसैको दखलअन्दाजी हामीले स्वीकार गर्नुहुँदैन । त्यसकारण समानता, स्वतन्त्रता र सामूहिकता यी तिनवटा विषय विभिन्न चक्कर काटेर आएको स्थापित मान्यता हो । मलाई के लाग्छ भने अहिले ति मान्यताहरू संकटमा छन् ।

अर्को सबैभन्दा ठूलो कुरा जो मान्छे शक्तिमा छ, जो मान्छे ज्ञानको शिखरमा छ, विज्ञानको होस् वा कुनै पनि किसिमको ज्ञानको होस् । त्यसले अहिलेको समय प्रश्न गर्ने समय होइन भन्छ । अहिलेको समय मान्ने, पछिपछि लाग्ने समय हो । प्रश्न गर्ने सोध्ने र कौतुहलता भएन भने तपाई हामीहरू हुनुको अर्थ सिद्धिएर जान्छ । त्यो माथि लोकतन्त्रको सबैभन्दा महत्वपूर्ण मन्त्र प्रश्न गर्ने हो । यदि तपाईले प्रश्न गर्नुभएन भने त्यो सामूहिकताको प्रश्न, संस्थाको प्रश्न, कुनैपनि प्रश्न गर्नुभएन भने संगठित भएको, एक ठाउँमा जम्मा भएको स्वतन्त्रता भोग गरेको अर्थ रहँदैन । प्रश्नले व्यक्तिगत स्वायत्ततालाई, व्यक्तिगत विकास र तपाई समाजको हुनुको अर्थलाई प्रष्ट्याउँछ । त्यसकारण हामीले लोकतन्त्रको प्रश्न गर्नुपर्छ ।

नेपालको सर्न्दभमा मैले भन्ने गरेको छु प्रश्न सकिएको छ । सबै मैले जान्दछु, तिमीहरू सुन । पुरानो कहावत छ, मेरो रासन खाएपछि भाषण सुन भन्ने । अहिलेको सत्ताधारीले सबैकुरा हामीलाई थाहा छ । तिमीले हामीलाई सोध्ने होइन भन्छन् । केही समय अगाडि नेपालको सञ्चारमन्त्रीले पत्रकार सम्मेलनमा पत्रकारहरूले प्रश्न सोध्ने होइन, प्रश्नको उत्तर भटाभट लिएर जाने हो भनेका थिए । अहिले माथिको पदमा बसेको मान्छे बोल्ने चलन छ । त्यही भएर हाम्रो संगठनतिर पनि हामीले देख्छौं, प्रमुख अतिथि भएर आयो गुर्, घडि हेर्‍यो, निस्कियो । तलको मान्छेको कुरै सुन्दैनन् । प्रश्न गर्न हामीले पाउँदैनौं । त्यसकारण एकोहोरो होइन, संवाद चाहियो । प्रश्न गर्ने समय चाहियो । प्रश्नले नै लोकतन्त्रको विधिलाई राम्रो

राख्छ, प्रश्नले नै हामीलाई रोगबाट मुक्ति दिलाउँछ । प्रश्नले नै हामिलाई हामी हुनुको अर्थ बताउँछ । यति भन्दै म विजय विकास केन्द्रलाई धन्यवाद दिन्छु ।

प्रश्न/जिज्ञासा

आरती सिग्देल पराजुली/ साधारण सदस्य, हालःअमेरिका

धन्यवाद ! विजय विकास स्रोत केन्द्रलाई । लकडाउनको बेलामा सामाजिक दुरी कायम राखिरहँदा पनि मानिसहरूलाई चिन्ता र मानसिक रूपमा विचलन भएको छ । विशेष गरेर बालबालिकाहरू स्कूल जान, छिमेकीको घर जान पाएका छैनन् । कोही बिरामी भए उसलाई अछुतको जस्तो व्यवहार गरिएको छ । मान्छेहरूले आफूहरूलाई उपचार गर्ने ? यो अवस्थाका लागि राज्य, संघ संस्थाहरू र विजय विकास स्रोत केन्द्रले कस्तो खालको राणनीतिक योजना ल्याएको छ भन्ने जिज्ञासा मात्रै हो मेरो ।

मधुसूदन पाण्डे/पूर्व सहसचिव, भीएसएसएस, हालः क्यानडा

महामारीलाई आर्थिक, राजनैतिक लगायत विभिन्न कुराका लेन्सहरू प्रयोग गरेर विश्लेषण गर्नुभयो । खासगरी सबै सुन्दा, मैले के पाएँ भने, एकातिर महामारीको समस्या अर्कोतिर शक्ति राष्ट्रको (चाइना र अमेरिकाको) शक्ति सन्तुलनको विषयमा हेर्दा नदेखिने तरिकाले उथलपुथल छ । महामारीपछिको समस्या कस्तो भएर जान्छ भन्ने छ । अमेरिका डब्ल्युएचओ र संयुक्त राष्ट्रसंघबाट छुटिदै गएकोले एउटा क्षेत्र ध्रुवीकरणको अवस्था छ ।

यो विषयमा आगामी दिनहरूमा कस्तो चुनौती ल्याउन सक्ला यो राजनीति पार्टीले ? अर्को संस्थागत रूपमा भन्नुपर्दा अहिले सरकारले कस्तो योजना ल्याएको छ भने मास्क नलगाउनेहरूलाई पक्रिने, दण्ड गर्ने कानुनी रूपमा कडा शासन ल्याएको छ । तर मास्कको सर्वसुलभता छ कि छैन, जतिपनि सीमान्तकृत वर्ग छन्, त्यहाँ मास्कप्रतिको पहुँच कस्तो छ ? अर्को कुरा मास्कको व्यवस्थापन गर्ने माध्यम छ कि छैन, मेडिकल मास्कहरूको खपत कसरी भइरहेको छ ?, उपलव्धता कसरी भइरहेको छ ? कपडाको मास्क उत्पादन गर्ने, राजनितिक दलका पार्टीका आन्दोलन हुँदा झण्डाहरू छिटो बन्थ्यो, रातारात सानासाना झण्डाहरू बनाएर प्रचार प्रसार गरिन्थ्यो भने, त्यस्ता कपडाका मास्कहरू संस्थागत रूपमा बनाएर वितरण गर्न सक्ने काम विजय विकास स्रोत केन्द्रले पहल गर्न सक्छ कि भन्ने कुरा हो ।

त्रिलोचन सापकोटा/साधारण सदस्य, हालःडेनमार्क

कुराहरू धेरै नै मार्मिक छन् । हरि सरको कुराबाट मैले के पाएँ भने अलिकति कडा नियम भन्दापनि मान्छेहरूलाई अनुशासित बनाउनु त्यो राज्यको प्रमुख भूमिका हुन्छ । त्यसमा नागरिक समाजको भूमिका हुनुपर्छ । मैले यहाँको आफ्नो अनुभवलाई हेर्दा यहाँको सरकारले जे जस्तो आह्वान गरेको थियो, सबैले त्यसको पालना गरे । स्थानीय सरकारको सामाजिक संघसंस्थाहरूले कुनैपनि खालको लकडाउन नगरी सुविधाहरू दिए । सरकारले उनीहरूलाई आश्वस्त बनायो । विद्यार्थी र युवा पीढीलाई पहिलो प्राथमिकता दिए । लकडाउन खोल्दा सबभन्दा पहिला विद्यालय खोल्नुपर्छ, बच्चाहरूलाई त्यसरी घरमा राख्नुहुँदैन, तिनीहरूलाई यसले दूरगामी असर पर्न सक्छ, उनीहरू युवा, बृद्ध अवस्था हुँदापनि यो महामारी उनीहरूको दिमागमा असर पार्ने खालको हुन दिनु हुँदैन भन्ने वातावरण बन्यो । नेपालमा स्कुलको कुरै छाडौं, खुल्ने सम्भावना नै छैन । हाम्रो भूमिका बच्चाहरूलाई स्कुल पढाउने, बाहिर पठाउने वा निकाल्ने कुराहरूमा हामीलाई संघ संस्थाले अथवा हाम्रो विद्यालय छ । त्यसलाई कुन संरचनामा लिएर जान सकिन्छ भन्ने किसिमको छ र सारा संसारले सामाजिक दूरीभन्दा डेनमार्कमा शारीरिक दूरीमा पनि धेरै नियन्त्रण गऱ्यो । जसले यहाँ धेरै राम्रो अवस्थामा छ ।

धर्मराज सापकोटा/साधारण सदस्य, हालःबेलायत

हरेक कुराहरू नकारात्मक हुँदै गर्दा केही कुराहरू सकारात्मक हुन्छन् । कोरोनाका कारण भेट भई विजय विकास स्रोत केन्द्रको वार्षिक स्थापना दिवसमा सहभागी हुन पाइयो । हरि सरको सैद्धान्तिक कुरा आयो । महामारीको समयमा विजय विकास स्रोत केन्द्रले के गर्ला त ? भन्ने लागिरहेको थियो । जस्तै समाजमा नयाँ कुरा आउनासाथ के होला ?, कस्तो होला भन्ने जिज्ञासा हुन्छ, अनभिज्ञता हुन्छ । विचारमा मतभिन्नता हुन्छ । फरक फरक कुरा भन्दिनाले मान्छे दोधारमा हुन्छ । नेपालको सर्न्दभमा भन्ने हो भने त झन् सरकारले नै कुराहरू छिनछिनमा कुरा बदलिरहेको पाइन्छ । त्यसको व्याख्या गर्दा अर्कै बुझ्छन् जनताले । अनि न त सरकारले भनेको कुरा मान्ने, न सरकारले राम्रो कुरा भन्ने । एकदमै झन् दोधारमा परेको अवस्था छ । तिनीहरूलाई एक त महामारीले गर्दा समस्या सिर्जना भइरहेको छ ।

मान्छेहरूहरूलाई विशेष गरी महामारीले भन्दापनि आर्थिक अवस्थाले सताएको देखिएको छ । यस्तो अवस्थामा भिडिआरसी र अन्य नागरिक समाज, संघ संस्थाहरूले जनतालाई संकटकालबारे राम्रो सूचना प्रदान गर्ने, आधिकारिक कुरा स्पष्ट पारिदिने खालको कार्यक्रमहरू ल्याउनुपर्छ । एचआइभि एड्सभन्दा मान्छेहरूलाई ठूलो भयावह अवस्था थियो, त्रास थियो, लामखुट्टेले टोक्यो भनेपनि एड्स सर्छ भन्ने कुरा थियो । अहिले पनि यो हावावाट सर्छ भन्ने कुरा छ । विशेष गरी यो कोरोनाबाट सम्बन्धित कार्यक्रकम भएको हुनाले आधिकारिक कुराहरू हाम्रो स्थानीय

स्तरमा सुसूचित गर्ने कार्यक्रमहरू भिडिआरसी वा नागरिक संस्थाहरूले गर्न सक्छ जस्तो लागेको छ ।

हरि शर्मा/प्रमुख वक्ता सामाजिक तथा राजनीतिक विश्लेषक

आरती, मधु, धर्म, त्रिलोचनजी तपाईहरूले महत्वपूर्ण कुरा उठाउनु भयो । यी कुराहरू मैले भनेकै सेरोफेरोमा रहेर छ । मधुजीले भने जस्तो सहजै हुने षड्यन्त्र जस्तो होइन । यो त तनाव हो । कुन चाहिँ परिवर्तन विश्लेषण गर्छ र त्यो कुनचाहिँ परिवर्तन महत्वपूर्ण छ भन्दा विभिन्न कुराहरूले एउटा पूर्ण रूपमा लकडाउन गर्यो । उहानमा चाइनिज बाघकथा प्रकाशनदेखि लिएर मान्छेको आन्दोलन, कम्युनिष्ट शासन र नियन्त्रणको जुन मोडल हो, त्यो त्यहाँ मात्रै सम्भव थियो । सिङ्गापुरमा पनि अधिक अधिकार छ । एकदमै धेरै सूचनाहरू सम्प्रेषण गर्छ । त्यहाँको नेतृत्वले संसदमा मास्क पुऱ्याउने, हरेक घरमा मास्क पुऱ्याउने, यसको स्रोत कति छ ? कति चाहिन्छ ? कसरी प्रयोग गर्ने ? वैज्ञानिक ज्ञान के छ ? प्रधानमन्त्रीको वक्तव्य, संसदमा उपस्थित हुनुपर्छ । हेर्नुभयो भने हरेक दिन जनतालाई सूसुचित गरिरहेको थियो । सिङ्गापुरको सिटी सानो भएकोले त्यहाँको जनतालाई सूचित गरिरहेको थियो । त्यति हुँदाहुँदै पनि दोस्रो चरण आएपछि महामारी फैलेर गयो । कहाँबाट आयो भन्दा बसाई सरेर जानेहरूबाट आयो । त्यतातिर ध्यानै दिएनछ । सिंगापुरको दायित्व सिटिजनसीपमा हो भनेर त्यसैसँग सञ्चार गऱ्यो । पाउनुपर्ने सिटिजन हो ।

महामारी फर्केर फेरी सिंगापुरमा आयो । एक महिनामै आयो । बसाइ सरेर आउनेबाट आयो । त्यसले एउटा परम्परागत राजनीतिक सिद्धान्तमा विदेशीलाई अहिले संसारभर हेर्नुभयो भने विदेशमा भएकाले विदेशमा हेर्न सक्नुहुन्छ, कसले पहिला सिटिजन वर्क पाउछ र कसले पाउँदैन भन्ने कुरामा आफ्ना नागरिक र बाहरिबाट आएका मान्छेहरू छन् । महामारी समयमा बाहिरका मान्छेले महामारीमा काम पाएन भने त्यसबाट भित्रै संक्रमण हुन सक्छ । त्यो गैर नागरिक अस्पताल जान पाउँछ पाउँदैन ? बिरामी भएपछि अस्पताल जान पाउनुपर्ने, जचाउन पाउनुपर्ने, सेवा सुविधा पाउनुपर्ने हो । एउटा अचम्मै भो ! सबैभन्दा अधिनायकवादी व्यवस्था भनेको साउदी अरेवियाले कुनैपनि माइग्रेन वर्करलाई म मेरो सिटिजन सरह उपचार गर्छु भन्यो ।

प्रश्न के हो भने कसरी संक्रमणको केन्द्रविन्दुमा मान्छे पऱ्यो ? आम नागरिकका लागि महामारीको नीति निर्माण गर्दा तँ मेरो विदेशी होस् तँलाई म हेर्दिन भन्न पाइएन । त्यो मार्फत पनि सर्दोरहेछ । त्यसो हुनाले अचम्मको प्रश्न उठ्छ । हामी के गर्न सक्छौ ? आजसम्मको अन्तराष्ट्रिय कानुनले मानव भनेको थियो । संसारले मानव अधिकार फर्किदैछ । अमेरिकाको कानुनले मानव अधिकारलाई पहिचान दिनै छाड्यो । किनभने मानव अधिकारको कानुनलाई फिर्ता गर्दैछ । चीनले पहिला मानव अधिकारलाई कहिल्यै राम्रो गरेन । तर मानव अधिकारमा सवैले साँचो उपचार पाउनुपर्छ भन्ने कुरा त लिएर आए नि चाहे स्वदेशी हुन् चाहे विदेशीहरू । अहिले कतार, साउदी अरेवियाबाट, दुबइबाट लाखौ मान्छेहरूलाई महामारीमाको समयमा पैसा, भिसा नदिइकन फर्काइरहेको छ । अबको जिम्मेवारी ट्रेड युनियन, काम गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाको हो । अब सरकारको काम के हो भने काम सुरु गर्ने हो । कामलाई पुनःस्थापित गर्ने हो भने मेरो मान्छे तेरो ठाउँ जान्छ भने सामान्य मानव अधिकार स्वीकार गर्नुपर्ने हुन्छ । मानवताको आधारमा उपचार गर्नुपर्ने हुन्छ । यो भन्दाखेरी अन्यथा हुन्छ, अस्ति दुवईको समाचार पढ्दै थिएँ । त्यहाँ सम्भ्रान्त वर्गको महिला आफ्नो बच्चाको डाइपर फेर्न सक्दैनन् । त्यो हाउसमेटले गर्थ्यो । अब हाम्रो मान्छे फेरि हाउसमेडमा काम गर्न जाने हो भने त्यो तहमा कुराकानी गर्नुपर्छ । कामको गरिमा हुनुपर्छ । दुःख परेको बेलामा धकेल्न पाइँदैन, पैसा दिनुपर्छ । मेरो विचारमा नयाँ वार्ता सम्भव छ ।

यहाँ मैले षड्यन्त्रको कुरा गरेकै छैन । मैले के भनेको छु भने महामारीले राजनीतिक सिद्धान्तको व्यक्तिगत अधिकार सामुदायिक अधिकार र सरकारले वर्णन गर्ने सिदान्त के हो ? त्यसलाई उजागर गरेर आउनुपर्छ । मास्क लगाउनु भनेको मेरो मूल अधिकार भयो भन्न मिल्दैन फ्लोरिडाको गर्भनरले मलाई मन नलागेपछि मलाई लगाउनु जरुरी छैन, राजनीतिक नेतृत्वको सबैभन्दा ठूलो जिम्मेवारी जनतालाई शिक्षित गर्ने हो । जस्तैः नागरिक शिक्षा कहाँ सम्भव छ ? जहाँ प्रजातन्त्र छ, त्यहाँ सम्भव छ । समानताको सिद्धान्त स्थापित छ । जहाँ विश्वास छ, सरकारले हाम्रो कुरा गर्दैछ भन्ने विश्वास, अर्को के हो भने त्यो विश्वास कहाँ छ भनेर प्राथमिकीकरण गर्न सक्छ । यो प्राथमिकतामा रोखेको समुदाय, जहाँ दुःखी छ, समस्या छ, आक्रान्त छ, मानसिक विचलनमा छ युवावर्ग । त्यसले प्रगति गर्न सक्दैन ।

मेरो विचारमा डेनमार्कले भोलिको समाज यो आक्रान्तबाट मुक्त भएको हेर्ने कुरा सोच्यो तर एकथरी राज्य व्यवस्था भयबट शासन व्यवस्था चलाई रहने खालको भएको बुझिन्छ । अव यो ढिला रूपमै गरेको ढिलाइले भयो । यो महामारीले राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक रूपमै समस्या लिएर आएको छ । त्यसलाई कसरी उजागर गरेर ल्याएको छ । त्यो मैले घरमा बसेर चिन्ता गर्न थालें भने त्यो आर्थिक अवस्था के हुन्छ ? मेरा बच्चाहरू बाहिर पढ्दैछन् । उनीहरूको अवस्था कस्तो हुन्छ ? जागिर पाउने हुन् कि होइनन्, म अहिले रोगी

हुन्छ, भविष्यमा कसरी नियन्त्रण हुन्छ ? कसरी बाँच्ने भन्ने कुरा व्यक्तिगत चुनौती भएको छ । सरकारको चुनौती भोलिको समाज कत्तिको स्वस्थ बनाउन सकिन्छ ? भन्ने हो ? तर त्यहीँ सामाजिक, राजनैतिक नेतृत्व यस्तो छ, भोलिको दुःखी समाजमा शासन गर्न सजिलो हुन्छ भन्ने हुन्छ ।

खेमराज सापकोटा, पूर्व अध्यक्ष/भिडिआरसी

विशेष गरी पछिल्लो समय यो लकडाउन हुँदै गर्दा दुईवटा कुरा भोगेको मैले महशुस गरेको छु । एकातिर कोरोनाको संकट, वैज्ञानिक हिसाबले हामीलाई कसरी पिडित बनाइरहेको छ, त्यो भोग्ने कुरा । अर्को महत्वपूर्ण कुरा के लाग्यो भने सरकारले यसलाई कसरी लिइरहेको छ ? एकातिर स्थानीय स्तरदेखि राष्ट्रिय स्तरसम्म सरकारका तीनवटै निकाय छन् । त्यहाँ जो मान्छे बसेको छ, जो शासन सत्तामा छ, उसले म छु, मैले गर्ने हो र यो मेरो मात्रै जिम्मेवारी हो जस्तो गरेको छ । विशेष गरेर सामाजिक संघ संस्थाहरूको भूमिका, नागरिक समाजका कुनैपनि प्रतिनिधिमूलक संस्थाको भूमिका हुन्छ भन्ने कुरा स्विकारेको जस्तो लाग्दैन । अर्कोतिर नागरिक संस्थाहरूको पनि तयारी यस्तो खालको महामारी कुनैबेला आउन सक्छ र त्यसमा हामीले स्वयम्सेवकको रूपमा काम गर्ने अथवा संस्थाहरूको स्रोतलाई परिचालन गरेर केही गर्नुपर्छ भनेर त्यो किसिमको ठूलो कल्पना गरेर तयारी गरेको पनि देखिएको छैन । अर्कोतिर जनताको स्तरको बुझाइको हिसाबमा आधाभन्दा बढीले यसलाई बन्द वा हड्ताल जस्तो मानेका छन् । दिनभरि घरमा बस्ने । बेलुका ५ बजेपछि यसो निस्कनु पर्‍यो भनेर बुझ्ने । मास्क लगाएर परपरसम्म एक्लै-एक्लै हिँड्ने । जब मान्छेहरू नजिकै आउछ, मास्क खोलेर कुराकानी गर्ने । यो बानी व्यवहारका कारणबाट हेर्ने हो कि हाम्रो चेतनाको स्तरबाट हेर्ने हो भने यो सय दिन हुँदासम्म पनि हामी यही अवस्थामा अझैपनि धेरै ठाउँमा छौ । त्यसकारणले गर्दा हाम्रो तयारी नपुगेको अवस्थामा नागरिक संस्थाहरूको भूमिका अझैपनि जागरुकताको क्षेत्रमा आवश्यक छ जस्तो मलाई लागेको छ । साथै मेरो केहि जिज्ञासाहरू समेत रहेको छ ?

पहिलो, यतिबेला नागरिक र नागरिक संघसंस्था आफ्नै भूमिकालाई कसरी अगाडि बढाउन सक्छौं होला ? संसारका कुनै मुलुकहरूमा कुनै संघसंस्थाहरूमा त्यस्तो खालको अभ्यास भएको छ कि ? जसबाट हामीले केही कुराहरू सिक्न सक्छौं कि ?

दोस्रो, सरकारलाई हामीले कसरी झकझकाउन सक्छौं ? यहाँनेर के देखियो भने सबैलाई आदेश दिने काम मात्रै गरेको छ सरकारले । जस्तो ब्याज नलेउ, भाडा नलेउ, गाडी बन्द गर, शुल्क नतिर । यो नगर मात्रै भनेको छ । आफूले जिम्मेवारी लिएर अनौपचारिक क्षेत्रमा काम गर्ने श्रमिकको लागि, त्यसै गरी विद्यालय बन्द हुँदा त्यसबाट शिक्षकहरूको लागि राज्यको तर्फबाट के गर्ने ? विभिन्न कम्पनी उद्योगधन्दाहरू बन्द भएका छन्, सार्वजनिक निर्माणका कामहरू घटेका छन्, त्यो बेलामा राज्यले दिने सुविधा केही न केही स्पष्ट हुनु पर्ने हो कि ! चामल बाँड्ने बाहेकका अरु किसिमका दीर्घकालीन राहतका कुराहरूमा पनि प्रभाव परेको छ । त्यसकारण अब हामीले कसरी झकझकाउन सक्छौं ? हाम्रो भूमिका के हुन सक्छ ?

तेस्रो, हामी सबैका लागि प्रश्न के छ भने अहिले कहीं कतै अलमलिएका छौं, तर हाम्रो पूर्वीय दर्शनमा यो भन्दा अगाडि त्यस्ता खालका महामारी आउँदाखेरि हामीसँग आयुर्वेदिक वा अन्य कुनै किसिमका अभ्यासहरू थिए हाम्रा । ति हराउँदै अस्ताउँदै गइरहेको अवस्थामा त्यसलाई कसैले कुनै न कुनै कोणबाट खोजी गर्ने र अहिले नै पनि हामीले के कुरालाई अगाडी बढाउन सक्छौ ? त्यतातिर कुनै ढंगले सोच्नुपर्ने हो की ? धन्यवाद ।

योगराज ढुङ्गाना, पूर्व कर्मचारी/भीडीआरसी

राज्यले खेलेको भूमिका र यसको नियन्त्रणका लागि उनीहरूको सफलता र असफलताका उदाहरणहरू सुन्दै गर्दा ती राज्यका व्यवस्था वा प्रणाली वा आइडोलोजि फरक फरक थिए । त्यसैले सामाजिक मुद्दाहरू अथवा जनताका मुद्धाहरूलाई राम्रोसँग सम्बोधन गर्न सकिन्छ भन्ने अहिलेको जुन बहस छ, त्यसलाई व्यवस्था होइन व्यक्ति भयो भने वा कस्तो योग्यता वा क्षमता भएको व्यक्ति भयो भने जनताका मुद्दा वा समाजिक मुद्दालाई यो महामारीमा संम्बोधन हुनसक्छ भन्नेतर्फ बहस जानुपर्ने होकी ? अथवा यही व्यवस्था नै ठीक छ वा यो बहसको केन्द्रबिन्दु व्यवस्था हुनुपर्ने हो वा व्यक्ति हुनुपर्ने हो भन्ने जिज्ञासा लाग्यो ।

गोपीनाथ खरेल, कार्यसमिति सदस्य/भीडीआरसी

अहिलेको जस्तो महामारी पहिले पनि थिए, सुनेको र जानेको पनि हो । तर ठूला शक्तिशाली राज्यहरूले व्यापार प्रवर्द्धनका लागि वा आफ्नो प्रभुत्व जमाउनलाई नचाहिँदो हिसाबले, चाहिनेभन्दा बढी प्रोपोगाण्डाको रूपमा लिए त होइनन् ? अथवा जुन देशहरूमा प्रजातान्त्रिक बाटोबाट सत्तामा पुगेका तानाशाही नेतृत्वहरू चाहे स्थानीय स्तरमा होस् वा नेपालमै होस् वा विश्वमा होस् यिनीहरूले आफ्नो अनुकूल वातावरण तयार गर्नलाई चाहिनेभन्दा बढी प्रोपोगाण्डाको रूपमा लिएका त होइनन् ? त्यसमा सामाजिक संघ संस्थाहरूको भूमिका एकदमै न्यून देखिएको छ, सबैतिर हेर्दा । यदि हैन भने ठीकै

छ, यदि हो भने यसलाई हटाउनलाई समाजिक संस्थाहरूको भूमिकालाई कसरी अगाडि बढाउन सक्छौं होला ?

गोविन्द रिमाल, पूर्व सचिव/ विकू

विजय विकास स्रोत केन्द्र अग्रणी संस्थाको रूपमा विद्यमान छ । ४२ औं स्थापना दिवसको अवसरमा हामीलाई जोड्ने काम गर्‍यो । यसको उत्तरोत्तर प्रगतिको लागि हार्दिक शुभकामना ।

सैद्धान्तिक रूपमा बहस आएको छ । शुरुमा त हामी डराएका थियौ कसरी जाने होला ? के गर्ने होला ? भनेर केही समय लकडाउनको सुरुवाती खण्डमा आत्तियौं, डरायौ । रेडियो लगायत सामजिक संघसंस्था मार्फत जनचेतना बढाउने काम गर्‍यौं, त्यो महत्वपूर्ण रह्यो । मलाई केही कुरा थप्न मात्र मन लाग्यो, तर त्यो जिज्ञासा होइन । अहिले आत्महत्या र अपराधको दर बढेको छ । थोरै मानसिक रोगका कारण जटिल समस्या उत्पन्न भएको छ । लकडाउनको पहिलो १६ दिनमा १६ जना, ४५ दिन पुग्दा औषतमा १७ जनाको आत्महत्या भएको देखिएको छ भने चैत ११ देखि जेठ १० गतेसम्म ९६३ ले आत्महत्या गरिसकेका छन् । यो विगतको तुलनामा ठुलो संख्या हो । त्यसै गरेर जबरजस्ती करणीका ५७ वटा घटनाहरू घटेका छन् भने बालयौन दुराचार पनि बढेको समाचारहरू पनि आइरहेका छन् । त्यसैले तिनीहरूका लागि भिडिआरसी जस्ता संस्थाको माध्यमबाट केही गर्न सकिन्छ की जस्तो लाग्छ ।

रामहरि शर्मा, उपाध्यक्ष/ विजय सामुदायिक सूचना तथा सञ्चार सहकारी

संक्रमणकाल जस्तोसुकै सक्रमण भएपनि यसको केन्द्रमा सरकार नै हुनु पर्ने हो । तर हाम्रो सरकारको परिस्थिति के छ भने सरकारमा नपुग्दा प्रजातन्त्रवादी र सत्तामा पुगेपछि तानाशाही जस्तो देखिने । यही सर्न्दभमा अहिले सबैले संक्रमण भोगिरहेको अवस्थामा घोषणा तथा नीति छदैंछैन । यो घोषणाको व्यवहार र त्यसको कार्यान्वयनको तालमेल नमिलेको हुँदा राज्यले दुःख पाइरहेको छ । घोषणा पनि आज एउटा निर्णय भोलि त्यसलाई फिर्ता गरिहाल्ने । अनि त्यसपछि कार्वान्ययन गर्ने तह के हो भन्ने छदैं छैन । त्यसैले लकडाउनले जुन असर पारिरहेको छ, त्यसको असरलाई स्पष्ट पार्नुपर्ने परिस्थिति छ, यसरी अगाडि बढ्नुपर्छ भन्नेतिर हामी लाग्नुपर्ने हो कि ?

वसन्तराज लम्साल, पूर्व अध्यक्ष/भीडीआरसी

यस सर्न्दभमा थुप्रै कुराहरू धेरै साथीहरूले राख्नुभयो । मलाई यो आफ्नै स्थानीय स्तरका सन्दर्भमा कुरा राख्न मन लाग्यो । यो महामारीमा सत्ताको मनोवृत्तिको कुरा गर्नुभएको थियो, अहिले थुप्रै आलेख, विचारहरू पनि आइरहेका छन् । कुनै मुद्दाहरूलाई मोड्नका लागि महामारीको अवस्थामा शासन सत्ताले धैरै कुराहरू, नयाँ कुराहरू राखिरहेको हुन्छ भन्ने खालको कुराहरू आइरहेको छ । अरुलाई निस्तेज गर्ने, अरुलाई गाली गर्ने, आफ्नो पक्षमा मत ल्याउने कुराहरू तानाशाही प्रवृतिको संकेत हो भनेर पनि विश्लेषकहरूले विश्लेषण गर्ने गरेका छन् । यो नेपालको सन्दर्भमा सरले कसरी देख्नुहुन्छ ? वास्तवमा साँच्चै त्यो खालको बाटोमा गएको हो ?

अर्को, नागरिक समाजको भूमिका, हामीले अनुभव गर्दाखेरि कतै खुम्चिएर गएको त होइन । बढ्नुपर्ने हो । जनताको जागरुकताका लागि उनीहरूको मत लिएर शिक्षित गर्ने कुरामा मुख्य जिम्मेवारी रहन्छ । तर अहिले राज्यले उसको भूमिका कमजोर गराउन खोजेको कारण त्यति राम्रो देखिएको छैन । नेपालको सन्दर्भमा यही हो त ? साँच्चै नै राज्यको अहिलेको प्रविधि र अवस्थाले नागरिक समाजको भूमिकालाई केही कम गर्न खोजेको हो कि भन्ने लागेको छ । यसमा हरि सरको राय के हुनेछ ?

वासुदेव न्यौपाने, श्रद्धेय सदस्य/भीडीआरसी (संक्षेपीकरण)

भिडिआरसीको ४२ औं वार्षिक उत्सवमा सबैलाई शुभकामना । सबभन्दा पहिला मैले बुझेको महामारी र हरि शर्माको प्रस्तुतीकरण र महामारीले गर्ने आक्रमण । महामारीमा कसलाई आक्रमण हुन्छ त भन्दा सबैभन्दा पहिला अधिनायकवादलाई मौलाउन सहयोग गर्दोरहेछ । यसले राष्ट्रवादलाई आक्रमण गरेर नक्कली राष्ट्रवाद सिर्जना गर्न खोज्छ, वैचारिक स्वतन्त्रता हनन गर्न खोज्दोरहेछ । सामान्यतया महामारीको बेलामा वाक् तथा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, सामाजिक स्वतन्त्रता अथवा एकता र सामूहिकता हुनलाई अधिनायकवादमा बढि गाह्रो हुँदो रहेछ । त्यसका समाधानका कुराहरू मलाई के लाग्छ भने विजय विकास स्रोत केन्द्र र यसका ८ वटा संस्थाले पुनः एकपटक सम्बोधन गर्ने हो भने सबै कुरामा प्रजातन्त्रीकरण र सही राष्ट्रवाद मौलाउन र विचारको अभिव्यक्तिलाई र अन्तर अभिव्यक्तिलाई प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ भन्ने मलाई लाग्छ । मुख्य कुरा हरि शर्माले महामारीको बेलामा जतिपनि मान्यता स्थापित हुन्छन्, यो सोध्ने होइन, अहिले त काम गर्ने समय हो, भ्रष्टाचारको पछि हिसाब गरौंला, पछि अडिट गरौंला भन्ने जस्ता कुराहरू सरकारी स्तरबाट आउने र स्थापित हुँदै जान सक्छ । मुख्य कुरा महामारीको समयमा अप्रजातान्त्रिक नीति नियमहरू संस्थागत हुन सक्छन् र त्यो संस्थागत भयो भनेदेखि देशको लागि खतरा हुन्छ । त्यसलाई रोक्नका लागि नागरिक समाजले छुट्टै भूमिका खेल्नुपर्छ भन्ने कुरामा विशेष जोड दिएको मैले बुझेको छु ।

यो कार्यक्रमबाट हामीले मिडिया माध्यमको प्रयोग गरी विषयवस्तुलाई देखाउनुपर्छ । महामारीको समयमा पनि गैंडाकोटले समुदाय संघसंस्सथाको लागि ज्ञान बाँड्न सक्छ भन्ने कुराको सूचना जानुपर्छ । मेरो जिज्ञासा महामारी वा कुनैपनि समयमा हुने अवसर र चुनौती मैले भनिरहनु पर्दैन । नागरिक समाजका संस्थाहरूलाई अवसर र चुनौती विदेशवाट नयाँ काम गर्न गएका मध्येहरूबाट फर्किएकाहरूलाई कृषिमा समावेश गराउने, नयाँ नयाँ सीप माग गरेर नवीन विचारहरू दिएर देशलाई नै काम गराउन सक्ने अवसर नागरिक समाजले पाएको छ । त्यसलाई मौका हेरेर लिन सक्नुपर्छ । त्यो अवसर हामीले पनि लिन सक्छौं ।

हरि शर्मा/प्रमुख वक्ता, सामाजिक तथा राजनीतिक विश्लेषक

संस्था महत्वपूर्ण हो कि व्यक्ति ? संस्थाको भूमिका आफ्नै किसिमको हुन्छ । तर हामीले संस्था निर्माण गर्नुपर्ने हो । संस्थाकै भूमिका बढी हुनुपर्ने देख्छु । किनभने प्रेरणाको स्रोत भएका विभिन्न संस्थामार्फत गर्ने, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय समाज एकदमै जटिल छ । यसलाई नियन्त्रण गर्ने कुराहरू थप्दै जाने हो । त्यसैले संस्था महत्वपूर्ण हुन्छ । त्यहाँ च्याट बक्समा पनि कुरा आएको छ । पारदर्शिता र उत्तरदायित्वका प्रश्नहरू महत्वपूर्ण छन् । जस्तो अहिले भर्खरै चीनको विषयलाई लिएर एउटा आलेख प्रकाशन भएको छ । त्यो आलेखमा महामारीलाई अधिनायकवादी देशहरूले नियन्त्रण गर्छन् कि प्रजातान्त्रिक देशहरूले ? प्रजातान्त्रिक देश भन्ने बित्तिकै हाम्रोमा एकदमै गलत उदाहरण आइरहेका छन् । जस्तैः अमेरिकाको नेतृत्व हेर्दा एकदमै लथालिङ्ग छ । अमेरिका जस्तो प्रजातन्त्रमा त्यस्ता मान्छेले कसरी नेतृत्व लिए होलान् ? मोदीलाई सम्झिने हो भने भारतजस्तो प्रजातन्त्रमा कसरी त्यस्तो नेतृत्व आएहोला ? नेपालमै यति ठूलो आन्दोलन भयो, तर अहिलेको हाम्रो नेतृत्व अनौठो देखेका छौं ।

> लोकतन्त्र जहिले पनि बन्दै गरेको कमजोर घर जस्तो हुन्छ । त्यसमा बाँसका टेकाहरू हुन्छन्, बाँसका टेका विभिन्न संघ संस्था हुन् । केहिले आर्थिक क्षेत्रमा, केहिले वाक् स्वतन्त्रता, केहिले प्रकाशनमा, केहिले सेवा वितरण, केहिले नीति निर्माणमा काम गरिरहेका हुन्छन् । सबै किसिमको नागरिक समाजको टेको लागेको हुन्छ । त्यसले लोकतन्त्र मजबुत हुन्छ ।

जस्तैः बच्चालाई नुहाइदिने परातको फोहोर पानी फाल्दा बच्चालाई फ्याक्ने आरोप गरिन्छ । साबुन पानीले नुहाइदिएको पानी फ्याक्दा बच्चा फ्याकेजस्तो । यो उदारवादीको कुरा हो । हामीले लोकतन्त्र संक्रमण र यसका चुनौतीका बारेमा कुरा गर्दागर्दै कतै लोकतन्त्र नै उपहास र परिहासको विषय हुने त होइन भन्ने चिन्ता हामीलाई लागिरहन्छ । त्यो एउटा सही चिन्ता हो । मेरो अर्थ के हो भने लोकतन्त्र भनेकै जवाफदेहिताको प्रश्न हो । जुन लोकतन्त्रमा जवाफदहिता हुँदैन । त्यो लोकतन्त्र हुँदैहुँदैन । अब हामीले के गर्छौं भनेदेखि ५ वर्षमा चुनाव हुँदा भोट हाल्ने व्यवस्थालाई हामीले लोकतन्त्र भनिरहेका छौं । गैंडाकोटको आफ्नै उदाहरण छ । चाहे त्यो कंग्रेस पार्टी होस् वा कम्यूनिष्ट पार्टी, चाहे त्यो चुनाव होस् । मान्छे एउटा नेतृत्व गरेर पठाउँछ । पर्खेर बस्छौ आउँदैन । कसैको छोरा, कसैको भतिजो, कसैको नातापाता भनेर हामी भोट दिन्छौं । त्यसले संस्था बलियो हुँदैन । हिजो भोट नहाल्दासम्म त्यो व्यक्ति थियो । भोट दिएपछि सदस्य हुन्छ । त्यसले नेतृत्वमा गइसकेपछि त्यो संस्था हुन्छ । त्यसकारण हामीले संस्थागत रूपमा लोकतन्त्रलाई हेर्नुपर्छ भन्ने मेरो मान्यता हो । जुन जहाँ, चाहे त्यो व्यक्तिमा होस्, चाहे त्यो संस्थामा होस्, जवाफदेहीता भएन भने यो लोकतन्त्र मान्ने पक्षमा छैन । हरेक पाँच वर्षमा त्यसको अनुष्ठान हुन्छ । अहिले विश्वव्यापी रूपमा सबैभन्दा ठूलो समस्या जसलाई नागरिक प्रजातन्त्र भनिन्छ । त्यहाँ के भयो भने नियमित निर्वाचन हुनु नै ठूलो कुरा हो भन्ने मान्यता गरेर जसले सबैभन्दा बढी मत ल्यायो, उसैले त्यो लोकतन्त्रको उपहास गरिरह्यो । हामीले के बिर्सन हुँदैन भने हिटलर पनि जर्मनीको मान्छे हो । जब हिटलर बने तिनी जनताबाट निर्वाचित भएर धेरै पर पुगिसेकेका थिए । त्यसकारण जनताको जवाफदेहीताको कुरालाई मिश्रण गर्नुपर्ने कुरामा ध्यान दिनुपर्‍यो । मैले अगाडि पनि भनिसकें हामीले प्रश्न गर्न छाड्यो भने अथवा प्रश्न गर्न छाडेको दिनबाट देश अधिनायकवादी भएर जान्छ । कुनै मान्छे व्यक्ति हुन्छ । सार्वजनिक पद धारण गर्छ, नेतृत्वमा जान्छ, त्यो सार्वजनिक पद धारण गरिसकेपछि सार्वजनिक संस्था हुन्छ । त्यसलाई हाम्रो व्यक्तिगत रिसिइवीले मतलब राख्न हुँदैन, हामीले प्रश्न राख्न छाड्नुहुँदैन । सामूहिक रूपमा प्रश्न राख्ने गर्‍यौ भने हामी अगाडि बढ्न सक्छौं ।

अर्को कुरा के छ भने त्यो मध्यस्थकर्ता संस्थाहरू छन्, लोकतन्त्र, राज्य र प्रजातन्त्रको सम्बन्धलाई विभिन्न संघ संस्थाहरूले मध्यस्थता गरेको हुन्छ । लोकतन्त्र जहिले पनि बन्दै गरेको कमजोर घर जस्तो हुन्छ । त्यसमा बाँसका टेकाहरू हुन्छन्, बाँसका टेका विभिन्न संघ संस्था हुन् । केहिले आर्थिक क्षेत्रमा, केहिले वाक् स्वतन्त्रता, केहिले प्रकाशनमा, केहिले सेवा वितरण, केहिले नीति निर्माणमा काम गरिरहेका हुन्छन् । सबै किसिमको नागरिक समाजको टेको लागेको हुन्छ । त्यसले लोकतन्त्र मजबुत हुन्छ । हाम्रोमा समस्या के हो भने म निर्वाचित भएर गइसकेपछि मलाई कसैको आवश्यकता पर्दैन । हिजोको गैर सरकारी संस्थाहरूको आन्दोलनलाई भऱ्याङ बनाएर अहिले शासन सत्तामा चढेको पार्टीलाई मैले देखेको छु । रेडियो सञ्चालक संघको अध्यक्ष

इलाममा नगरपालिकाको अध्यक्ष भएपछि सबभन्दा पहिलो प्रहार रेडियोमा गरेको भन्ने सुनेको छु । त्यसैले जवाफदेहितालाई कुनैपनि हालतमा मर्न दिन भएन, त्यो व्यक्तिगत प्रश्नका रूपमा । त्यही भएर प्रतिपक्षी र सत्तापक्षमा त्यही फरक छ । प्रतिपक्ष संस्थागत हुन्छ । तर सत्तापक्ष व्यक्ति वा समूहमा वा जहाँ पनि हुन सक्छ । तर प्रतिपक्ष चाहिँ संस्थागत हुन्छ । प्रतिपक्षको भूमिका अहिले धेरै मान्छेहरूले हेर्नुहोला, नेपालमा प्रतिपक्ष मरेतुल्य भएको छ । जसलाई मैले माया गर्थें, त्यो बोल्न सकिरेहेको छैन । त्यो व्यक्तिगत स्वार्थको लेनदेनमा छ । त्यसकारण नागरिकको तहबाट हामीले व्यक्तिगत लेनदेन गरौंला, तर समूहगत रूपमा कहिले हामीले लेनदेन गर्न सक्ने ठाउँमा छैनौ । कहिले लेनदेन गर्न सक्छौं भने जब हामी बलियो हुन्छौं । अहिले जुन गैर सरकारी संस्था र नागरिक समाजमाथि आक्रमण भएको छ, त्यो रातभरिमा आएको होइन । महामारीले त्यसलाई बाहिर निकाल्यो । जो अहिले दुई तिहाइको वा दुईमनाको सरकार छ, त्यसको सरकारको समयदेखि नै यो सुरु भएको थियो ।

> नागरिक संघ संस्थाहरूमा कार्यकर्ता हुँदैन । सदस्य हुन्छ, सदस्य समान हुन्छन् । राजनीतिक पार्टीमा सदस्य छैनन्, कार्यकर्ता छन् । जब तपाई कार्यकर्ता हुनुहुन्छ, गुटउपगुटको पछि लाग्नु हुन्छ । सदस्य हुनुहुन्छ भने समानताको सिद्धान्तमा चल्नुहुन्छ ।

त्यसकारण अब प्रश्न गर्ने समय आएको छ । औषधिमूलोमा प्रश्न गर्नुपर्‍यो । डाक्टरको व्यवस्थामा प्रश्न गर्नुपर्‍यो । तर एउटा लक्ष्य लिएर बस्नुभएको छ भने कसैले प्रश्न नगर्ने ठाउँमा काम सुरु गर्नुपर्छ । तपाईले प्रश्न गर्ने, तपाईलाई अर्कोले प्रश्न गर्ने स्थिति सिर्जना गर्नुभयो भने तपाई हामी लड्न सक्दैनौं । त्यसकारण एक छिनलाई हामीले सामान्य आफ्नो स्वार्थहरूलाई आफ्नो किनारामा राखेर सामूहिक स्वार्थलाई कसरी रक्षा गर्न सक्छौ ? यसमा भिडीआरसीको ठूलो चुनौती रहेको छ । ८ वटा भाई संस्था छन् । यसलाई कुनैपनि बेला सरकारले दुःख दिन सक्छ । जुन संस्थाले पेशागत रूपमा आम नागरिकको आवाज बोल्छन् । त्यसैले एजेन्सी महत्वपूर्ण छ । जति यो कुरा गरिरहेको छु । मान्छेले बाहिर बसेर जिस्क्याइरह्यो भने त मैले बोलेको कुनै अर्थ छैन । त्यसकारण नागरिक संघ संस्थाहरूले बोल्नुपर्छ भन्दाभन्दै पनि मैले यो भने । त्यसैले समानताको सिद्धान्त, स्वतन्त्रताको सिद्धान्त र प्रतिनिधित्वको सिद्धान्त प्रजातन्त्रमा मात्रै सम्भव छ । अरु ठाउँमा सम्भवै छैन ।

अर्को कुरा नागरिक संघ संस्थाहरूमा कार्यकर्ता हुँदैन, सदस्य हुन्छ । सदस्य समान हुन्छन् । राजनीतिक पार्टीमा सदस्य छैनन्, कार्यकर्ता छन् । जब तपाई कार्यकर्ता हुनुहुन्छ, गुटउपगुटको पछि लाग्नु हुन्छ । सदस्य हुनुहुन्छ भने समानताको सिद्धान्तमा चल्नुहुन्छ । बैंकमा शेयर होल्डर्सलाई समान व्यवहार गरिन्छ । साधारणसभामा सबैले प्रश्न उठाउन पाउँछ । कानुनी अंग साधनवाला छ भने त्यो विकसित देश छ । सबैको भनाई बराबर छ । समानताको सिद्धान्त छ । सरकारको त्यही निर्णय लिनलाई अन्ततः सदस्यतामा आधारित संस्था बनाउन भौतिक शरीरको आवश्यकता पर्दछ ।

नेपालमा राजनीतिक पार्टीहरू सदस्यताका आधारमा बनेका संस्थाहरू हटेर नेता र कार्यकर्ताका मोडलमा गएका हुन । त्यो मोडलले प्रजातन्त्रलाई कमजोर बनाउँछ । प्रश्न गर्न पाउने अधिकार सदस्यको हुन्छ । कार्यकर्ताको हुँदैन । कार्यकर्ताले खाए नखाएको, दुःख पाएको हेर्छ । सदस्यले कहिले पनि दुःख पाउँदैन । सदस्यको सहभागिता हुन्छ, समानता हुन्छ । कार्यकर्ता सधैंभरि दुःख पाउँछ । पीडित हुन्छ । त्यसकारण मेरो विचारमा पीडित प्रजातन्त्रका आधारमा सदस्यता हुन्छ । अहिलेसम्म हामीले कार्यकर्ता वेश भन्छौं । दुःख पाउनु कार्यकर्ताको नाममा लेखिएकै रहेछ । उसले दावी नै गर्दैन । त्यसकारण महामारीको समयमा कसरी सदस्यताका आधारमा राम्रो र समानाताको संस्था बनाउने भन्ने विचार आयो । मेरो विजय एफ्एम्सँग ठूलो आशा छ । किनभने सदस्यतामा आधारित संस्था, जुन एउटा सामुदायिक संस्था हो, जहाँ सबैले हेर्न पाउँछन् । त्यो संस्थाको नाममा कसैले केही गर्‍यो भने भोलि त्यो समुदायमा देखिन थाल्छ । त्यहाँ तपाई निर्वाचित भएर तपाई काठमाडौं आएर छुट्टै आलिशान शासन व्यवस्था गर्न आएको मान्छे हुनुहुन्न । तपाई समुदायमै बस्नुपर्छ । त्यसकारण मैले के देख्छु भने यस्तो समुहमा प्रजातन्त्रलाई संरक्षण गर्नका लागि तपाईको जस्तो संस्था समुदायमा आधारित छ, समान सदस्यस्तामा आधारित छ, सबै सहभागी हुन पाउँछन् त्यसलाई सिद्धान्तसँग स्थापित गर्दिनुस् ।

त्यसकारण जुन महामारीका कारण राष्ट्रिय तहमा राजनीति डिरेल्ड भएको छ, त्यसलाई सदस्यताका आधारमा गैर सरकारी संस्थाहरूले पनि गर्न सक्दैन । सातजना आफ्नो घरपरिवार जम्मा गरेर बनाएकाले पनि गर्न सक्दैनन् । सहकारीहरू अलि बढि प्रजातन्त्रवादी छन् । तर दुर्भाग्यवश नाफालाई, फाइदालाई कसरी व्यवस्थापन गर्ने कुरामा सहकारीमा चुनौती आएको छ । *कन्जुमर* सोसाइटीमा पनि चुनौती आएको छ । वन क्षेत्र भित्र र बाहिरका बीचमा तनाव छ । धन्न जग चाहिँ सदस्यतामा आधारित छ । जसले गर्दा छलफल हुन्छ, विचार विमर्शको विनिमय हुन्छ । यसकारण विजय संगठनको निश्चित पेरिफेरिको कुरा गर्दा, समुदायलाई बाटो देखाउनु हुन्छ । समुदायमा हुने उत्तदायित्वको भूमिका

वहन गर्नुहुन्छ । एक अर्काको अनुभव हेरेर काम गर्नुहुन्छ । त्यसले बृहत्तर प्रजातन्त्रलाई सुधार्न मद्दत गर्दछ । कसैले त्यहाँ नेतृत्व गर्यो भने आफ्नो जनप्रतिनिधिलाई कति पटक प्रश्न गर्नुभएको छ ? तर तपाईहरूको सहकारीमा, तपाईको बैठकमा तपाईहरूलाई प्रश्न उठ्ने ठाउँ छ नि ! त्यसकारण प्रश्नले जोड्न पर्यो समाजलाई । प्रश्नले जोड्न पर्यो सदस्यतालाई, सिधा समानतामा दावी गर्ने हक सदस्यहरूलाई हुनुपर्‍यो । सदस्यलाई मैले समान सहभागिता जनाइरहेको छु भन्ने आत्मबोध हुनुपर्यो । महामारी र आपत्कालीन समयमा भिडिआरसीमा पनि सरकारले एकाएक आक्रमण भयो भने केही ४/५ जना मान्छेहरूले के गर्नुहुन्छ ? त्यसलाई बचाउनुपर्यो भनेर स्वामित्व आफैँ लिएर काम गर्न थाल्नुहुन्छ, तब सबैसँग शेयर गर्नुहुन्छ, तपाईहरू समस्यामा पर्दै जानुहुन्छ । जति सक्नुहुन्छ बोल्नुस्, जति दिन सक्नुहुन्छ दिनुस् । जस्तैः प्रजातन्त्रको औषधि अधिनायकवादी होइन । टाउको दुःखेको औषधि सिटामोल हुनसक्छ । तर टाउको दुःखेको अर्को औषधि टाउको दुख्न नदिनु पनि हो नि । त्यसकारण प्रजातन्त्रको औषधि के हो भने अधिनायकवाद अथवा ठूलो नेतृत्व हो वा प्रजातन्त्रको औषधि प्रजातन्त्र नै हो । मैले तपाईंहरूको संगठनसँग पनि जोडेर कुरा गरें । धन्यवाद ।

समापन :

लक्ष्मी गौतम, अध्यक्ष/भीडीआरसी

कोभिडले पारेको असर सँगसँगै हाम्रो समाज कतै बन्द समाजको रूपमा स्थापित हुने त होइन भन्ने एउटा अनुभूति हुँदाहुँदै पनि यो प्रविधि र समाजलाई सँगसँगै जोडौं भन्ने उद्देश्यका साथ आज जुम भर्चुअल कार्यक्रम सञ्चालन गरेका हौं । विजय विकास स्रोत केन्द्रको ४२ औं स्थापना दिवसमा आयोजित यो ‘महामारीको संकटमा नागरिक समाजको भूमिका’ विषयमा हामीले संवाद गर्‍यौं । हामीलाई प्रत्यक्ष रूपमा जोडेर विजय एफ्एम्ले सुनाइरहेको छ भने यो विषम परिस्थितिलाई मध्यनजर गर्दै व्यक्तिगत दूरी कायम राख्दै हामीले ४२ औं वार्षिकोत्सव स्थापना दिवस डिजिटल माध्यमबाट मनाइरहेका छौं । हिजो २६ गते हामीले वृक्षारोपण कार्यक्रम गर्‍यौं । करिब ३५ जनाको प्रत्यक्ष उपस्थिति रहेको थियो । संवाद कार्यक्रममा ७५ जना व्यक्तिगत रूपमा जोडिएका छौ भने विजय विकास स्रोतको हलमा रहेर १५ जना गरी करिब ९०/९५ जनाको बीचमा हामीले संवाद कार्यक्रम सकेका छौ । हामीले यो संवादमा प्रमुख वक्ताको रूपमा विश्लेषक, सामाजिक रूपान्तरणका लागि सामाजिक, राजनैतिक रूपमा सुक्ष्म विश्लेषण गरेर आफ्ना अभिव्यक्तिहरूलाई विभिन्न माध्यमहरूबाट अगाडि सार्दै राजनीतिक स्वतन्त्रता र खुल्ला समाजको अभियान्ताको रूपमा हरि सरलाई पाएका छौ । म हरि सरलाई विजय विकास स्रोत केन्द्रको तर्फबाट, विजय परिवारको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । विशेष गरी आजको यस कार्यक्रममा विजय विकास स्रोत केन्द्रको शुभचिन्तकको रूपमा विदेशमा रहेर पनि सदैव हामीलाई माया गरिरहनु हुने साथीहरू लगायत हिजोदेखि आजसम्म दुई दिवसीय स्थापना दिवस मनाइरहँदा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहभागिता जनाइ शुभकामना दिनुहुने शुभचिन्तक ज्यूहरू, विजय परिवारभित्रका संस्थाका प्रमुख एवं प्रतिनिधिज्यूहरू, श्रद्धेय सदस्यहरू, कार्यसमितिका साथीहरू, आजिवन सदस्यहरू, कर्मचारी साथीहरू, विजय परिवारभित्र सबै सम्पूर्णमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यो हाम्रो भर्चुअल प्रविधिको पहिलो इभेन्ट हो । विशेष गरी साथीहरूको विजय विकास स्रोत केन्द्रसँग जिज्ञाशा पनि थियो । टाढा रहेर पनि नजिक हुने सम्भावना के छन् भनेर खोजी गर्दै जाँदा यो वार्षिक उत्सवको विषयलाई जोडेका छौं । यो कार्यक्रमको समिक्षा गर्नेछौं । यसले नयाँ कार्यक्रम सञ्चालनका लागि मार्गनिर्देश गर्नेछ र अबका दिनहरूमा नयाँ कार्यक्रममा हामीले पुनः देश विदेशमा रहेका साथीहरूलाई जोड्ने वाचा गर्छौं । सबैलाई धन्यवाद ।

(यस सम्वाद कार्यक्रमको प्रतिवेदन तयारी भरत खनाल, नर्मदा पाण्डे र ज्ञानकुमारी सापकोटाले गर्नुभएको हो ।- सं.)

***

<u>व्यक्तिगत घटना दर्ता समयमै गरौं ।</u>

जन्म, मृत्यु, बसाई सराई, विवाह र सम्वन्ध विच्छेद जस्ता व्यक्तिगत घटनाहरु, घटना घटेको ३५ दिन भित्र सम्बन्धित वडा कार्यालयमा गई नि:शुल्क दर्ता गराई कानुनी मान्यता प्राप्त गरौं ।

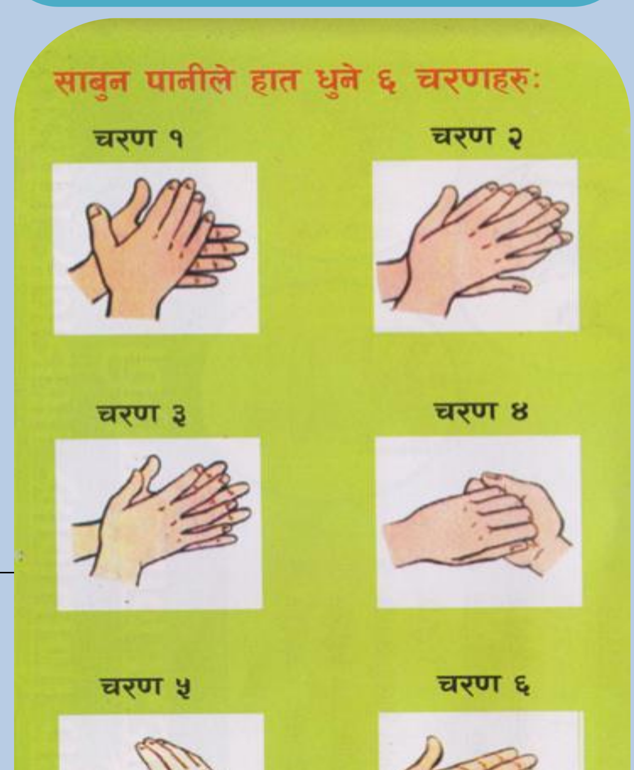

शुभकामना

समतामूलक, शान्तिपूर्ण, समृद्ध र अन्तरनिर्भर समाज स्थापना गर्ने ध्येय बोकेर निरन्तर सामाजिक विकासमा समर्पित हाम्रो प्रबर्द्धक संस्था विजय विकास स्रोत केन्द्र (VDRC Nepal) गैंडाकोटले ४१ वर्ष पार गरी ४२ औं वर्षमा प्रवेश गरेको उपलक्ष्यमा यस संस्थाको समृद्धि, उन्नयन र समुज्ज्वल भविष्यको कामना गर्दै निरन्तर अगाडि बढिरहोस् भन्ने हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

ओमप्रसाद सापकोटा अध्यक्ष विकू बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	भूमिराज चापागाई अध्यक्ष विजय सामुदायिक सूचना तथा सञ्चार सहकारी संस्था लि.
टीकाराम कंडेल अध्यक्ष विजय सामुदायिक शिक्षा सहकारी संस्था लिमिटेड	कपिल न्यौपाने अध्यक्ष विजय लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेड
वसन्तराज लम्साल अध्यक्ष विजय कन्सल्टिङ्ग	त्रिलोचन सापकोटा अध्यक्ष विजय फाउण्डेसन नेपाल

हरिलाल सापकोटा
अध्यक्ष
विजयश्री उपभोक्ता सहकारी संस्था लिमिटेड

सम्पूर्ण विजय परिवार

नवलपरासी (बर्दघाट सुस्तापूर्व)

विजय विकास स्रोत केन्द्रद्वारा व्यवस्थापन गरिएको

चेतना सदन (तालिम केन्द्र)

Chetana Sadan (Training Center)

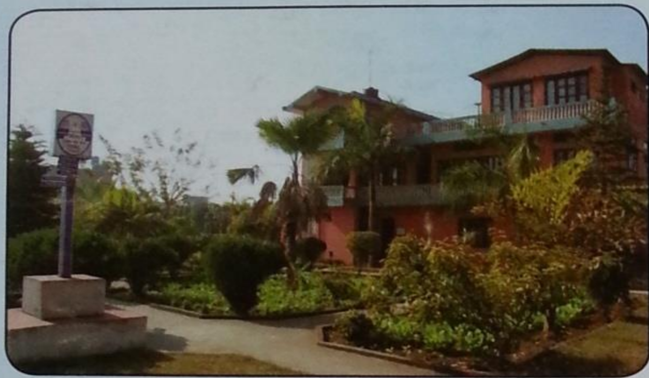

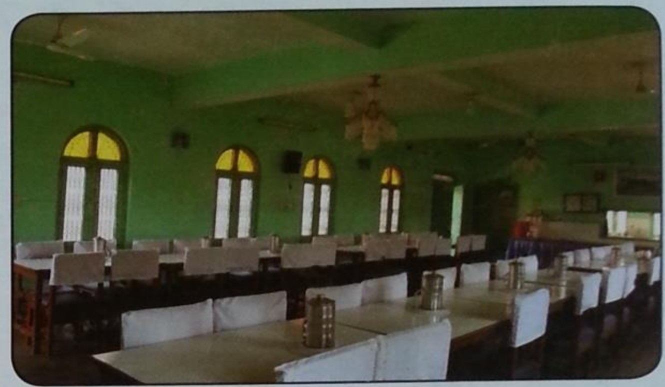

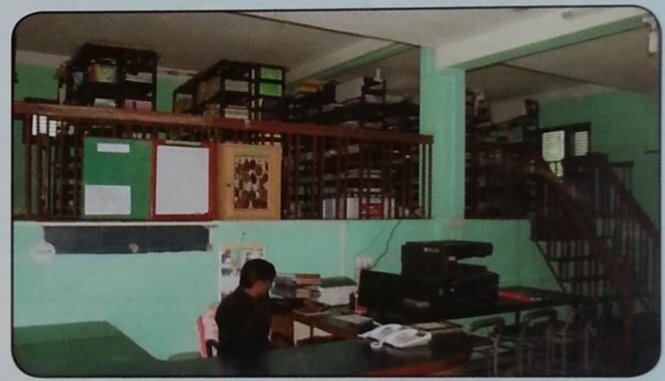

तालिमका लागि सेवा/सुविधा तथा जानकारीहरु

- वातानुकूलित आरामदायी र सुविधायुक्त तालिम हल ।
- ७० जनासम्मलाई एकैपटकमा खान, बस्न र तालिमको सुविधा ।
- तालिमका लागि मल्टिमिडिया, अडियो, भिडियो तथा स्टेशनरी सामग्रीहरुको उपलब्धता ।
- फोन, फ्याक्स, इन्टरनेट, कम्प्युटर, फोटोकपी तथा यातायातका साधनसमेतको व्यवस्था ।
- विभिन्न विषयका सुयोग्य, दक्ष र अनुभवी स्रोतव्यक्तिहरुको उपलब्धता ।
- तालिम अवधिमा लोड सेडिङको समस्याबाट मुक्ति, जेनेरेटरको सुविधा ।
- स्वच्छ र सफा खानेपानी तथा स्वास्थ्यकर भोजनको व्यवस्था ।
- सुलभ दररेटमा यथेष्ट सुविधा, आफूले गरेको सहयोगले संस्थागत विकासमा योगदान पुग्ने ।
- टि. टि. बोर्ड तथा ब्याडमिन्टन खेल सुविधा ।
- अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र, विविध विषयक अध्ययन सामग्रीयुक्त पुस्तकालय ।
- बचत, सञ्चार, शिक्षा सहकारीहरूको अध्ययन थलो ।

तपाईले तालिम सञ्चालनको लागि बुक गर्नुपर्ने भएमा निम्नलिखित ठेगानामा सम्पर्क गर्नुहुन अनुरोध गर्दछौं ।

lj ho lj s f; ; f[t s]b|

गैंडाकोट ८, नवलपरासी

फोन नं.: ०७८-५०११७२, ५०१४०२ फ्याक्स नं.: ०७८-५०१४०१

इमेल: vdrc@vdrc.org.np Website: www.vdrc.org.np